

854-32

NASHO JORGAQI

7 76

NOVELË

POSTA
E LARGET

8SH-32

7 76

5

NASHO V. JORGAQI

NOVELË

SHËRBUJTESA E SHIETIT
GJURORASTED

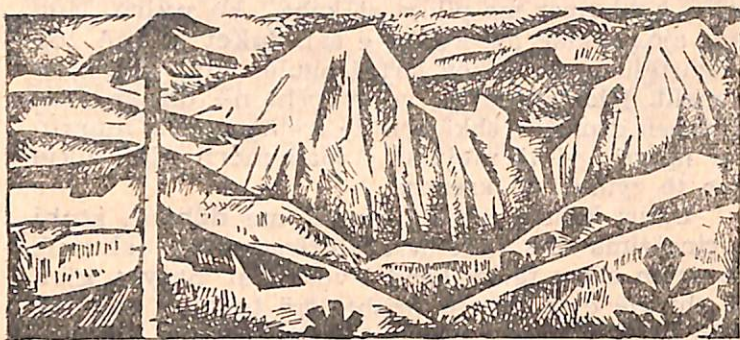
~~48321~~

1233

POSTA

E LARGET

SHËTËPIA BOTONJËSE «NAIM FRASHËRI»

PROLOG

Posta më e largët e repartit është vendosur në majë të malit, në një pikë të lartë prej ku syri rrok tërë panoramën e asaj krahine të thellë malore.

Mali, nga njëra anë, zbret thikë tatëpjetë mbi një hon të shkretë shkëmbor, plot skërka e bokërina, kurse, nga ana tjetër, i veshur me pyje të rrala e kullota të varfëra vjen e ulet shkallë-shkallë. Në këmbë të tij, i shpërndarë nëpër një luginë të ngushtë, shtrihet fshati më i largët i krahinës.

Posta është një ndërtesë karakteristike ma-

lore, e ngritur me gurë të mëdhenj, në ngjyrë të errët, e mbuluar me plloça që koha i ka nxirë. Nga larg ajo, bashkë me kullën e saj, duket si një zog i ngurtësuar, me kokën lart, i ngulur mbi kreshtën e malit. Kjo bie në sy, veçanërisht në dimër, kur zhvishen drurët, e shkëmbinjtë rreth e qark marrin një ngjyrë gri të mbyllur e mali merr një dukje pak të zymtë, po krenare.

Dimri këndej është i rreptë, me dëborë, stuhi e cingërima dhe herë-herë shtrëngon aqë shumë, sa ngjan sikur te ky kënd i vetëmuar natyra gjen të shfryjë e të buçasë lirisht tërë tekat e saj. Në këtë kohë, strehët e postës e sidomos kulla, që lar-tohet mbi të, uturojnë pareshtur nga zhurma e zëra të çuditshme. Gjithë dimrit mbi këtë majë të vetëmuar shkarkojnë rrufetë, pllakosin stuhitë, gjëmojnë bubullimat, po prapë posta ushtarake as që do t'ja dijë. Ajo qëndron gjithnjë si zogu guximtar që është gati të sulet fluturim në çdo kohë.

Kur vjen pranvera, sado e kursyer, jeta edhe këtu gjallërohet e merr ngjyrat e saj. Pushon suferina e egër dhe zë e fryn një erë e butë, dëborë fillon e shkrin, retë që vareshin gjithë dimrin mbi mal vijnë e ngrihen lart e humbasin në kaltërsinë e qiellit të pranverës. Dalëngadalë, mali vishet, gjelbërojnë drurët, hapin lulet dhe vendi ndërron pamje. Hija e rëndë e malit zbutet. Një gjelbërim i lehtë mbulon faqen e tij mbi fshat. Dëgjohet këndshëm shushurima e rrëkeve tek zbresin tatëpjetë, cicërima e zogjve dhe fëshfëritja e gjetheve të reja ...

Ushtarët që shërbejnë në këtë postë të largët janë mësuar me jetën e vështirë, me trillet e natyrës dhe vetëminë e përhershme. Zakonisht këtu

qëndrojnë dy ushtarë. Dhe ndodh që gjithmonë njëri nga këta është i vjetër e tjetri i ri. Kështu, kur erdhi në këtë pikë ushtar Fatmiri, Xhaferi kish mbushur vitin e parë të shërbimit e po bënte të dytin. Shoku me të cilin kishte shërbyer bashkë ishte lëruar dhe ai, si më i vjetër, kish mbetur komandant poste.

Unë jam ushtar, ç'të jem më shumë?
Kështu pra, siç e shihni,
Mbi supe mbaj kapot' të murme,
Këpucë prej meshini.

Te vendi i rojes, rri e ndjej
Tufan në errësirë,
Por nata dot asgjë s'më fsheh,
Se jam ushtar i mirë.

(«Poema e ushtarit» Dh. Qiriazzi)

I PARI

Fatmiri arriti këtu në mbrëmjen e asaj dite që kish ikur ushtari i liruar. Gjithë atë ditë, Xhaferi kish ndenjtur i mërzhitur, posta i dukej fare e shkretë, nuk i hiqej mendja nga shoku që e kish lënë. Ushtarin e ri pothuaj nuk e njihnte, vetëm se e kish parë për fytyrë në repart. Por, kur atë mbrëmje vjeshte, Fatmiri kish thirrur nga sheshi: «O i zoti i shtëpisë!» dhe ish ndalur në prak të postës dhe aty ata qenë takuar si dy shokë të vjetër, Xhaferi ndjeu padashur se kish rrokur në

qafë gjithë shokët e repartit e se zbrastësia e krijuar do të mbyllej me siguri shpejt. Ai i kish hequr me ngut çantën e shpinës, e kish ulur në krevatin me çarçafë të larë dhe e kish gostitur me çaj e mollë. Fatmirit sepse i qe dukur se kish takuar një njeri të afërt me të cilin kish shumë kohë pa u parë.

Të nesërmen nisi detyra e përbashkët e dy ushtarëve në postën e largët. Xhaferi e ngjiti shokun lart në kullë dhe që andej ata soditën vendin përçark. Dita ishte e kthjellët. Vështrimi i tyre vërtitej sa andej këndeje në të katër anët e horizontit. Poshtë kullës, e zhytur në hapsirën e kaltër, shtrihesh deri në pafundësi zona e postës së tyre. Gjithë ato male e fusha, lumenj e lugina, pyje e hone do t'i ruanin sytë e Xhaferit e të Fatmirit.

Komandanti i postës e çoi pastaj Fatmirin te aparatet, i shpjegoi sinjalet, i tregoi disa nga ngjarjet e jashtëzakonshme që kishin ndodhur në postë. Ushtari dëgjonte, pyeste, provonte me dorën e tij instrumentet.

Dita e parë, sado e lodhshme, kaloi pa u kuptuar. Ushtarin e ri e preku kujdesi i shokut, sjellja e tij e përzëmërt. Po në ditët që erdhën më pas, Xhaferi papritmas sikur ndërroi, u bë njeri i heshur, fliste pak ose, më mirë, nuk fliste si ditët e para. Fatmirit kjo i sëmboi përbrenda dhe përpak desh ja mori për keq. Kujtoi se mos ai ishte i pakënaqur prej punës së tij dhe mendohej ta kryente sa më mirë detyrën. Po dalëngadalë Fatmiri zuri të kuptojë se Xhaferi s'kish ndonjë gjë me të, se kjo ish natyra e tij. Ai sillej mirë, kujdesej për të, bile ndonjëherë e zgjaste shërbimin e vet, për të mos e munduar shokun e ri. Po megjithatë banori i ri i pos-

tës s'e kish kollaj të mësohej. Për kushedi sa ditë, dhe, këto qenë javët e para, atë e mundonte heshtja që e rrethonte gjithandej. I dukej se e kishin hedhur aty në botën e heshtjes e të vetëmisë. Ditët kalonin të plogëta. Atij i vinte t'i thërriste Xhaferit, ashtu kot, pa shkak ose të dilte në majë të kullës e të sokëllinte me të madhe. Si ishte ndarë aq papritmas nga njerëzit, nga jeta plot gjallëri e repartit! Ai ishte mësuar t'i binte kryq e tërthor shesheve të gjera të qytezës ushtarake. Në vesh i kumbonin akoma zërat e dashur të shokëve, zhurma ritmike e hapit të togës. Nga sytë e tij s'qenë zhdukur edhe shumë skena të një jete të kaluar në mes gjithë atyre njerëzve.

Koha në repart rridhte shpejt, e gjallë, kurse, në postë, sikur i ngjitej me zor të përpjetës së mallit e i qëndronte Fatmirit mbi kokë. Kjo gjë e bënte këtë të ndrojtur dhe, padashur, e hutonte; e hutonte, sidomos ajo heshtje e madhërishme që ndehet mbi mal, mbushte dhomat e postës, shtrihej nëpër sheshin e shkretë, e varej natë e ditë mbi kullë. Për herë të parë këtu, ai ndjeu pushtetin e heshtjes, mësoi të dallojë zhurmat e holla, njohu pak nga pak gjuhën e tyre. Në repart, kjo gjë do t'i dukej qesharake, po, këtu në postë, Fatmiri nga dita në ditë mësoi ta njohë hapin e prerë të Xhaferit. Dhe hapat e Xhaferit s'ishin një gjë e kotë, po thoshin diçka, kishin një kuptim në një orë të caktuar të ditës a të natës.

Xhaferi që e kish kuptuar me kohë këtë gjendje që po kalonte shoku i tij, me qëllim nuk e shqetësonte. E dinte se kjo ishte si puna e njeriut që, kur futet në fillim në ujë, ka pak të dridhura, po pastaj vjen e mësohet. Se në fund të fundit, ai

s'kish ç'ti bënte për t'i ardhur në ndihmë. Detyra e tyre kështu e kish, të qëndronin veç shokëve, në majë të malit, po me mendje të mbledhur dhe në gatishmëri të plotë.

Ato ditë Xhaferi e shikonte Fatmirin dhe, duke buzëqeshur, ja bënte:

— Do të kalojë shpejt, Fato, dhe do të mësohesh si unë.

— Dreqi ta hajë! U mësova keq me repartin — ja priste Fatmiri, duke mos e shikuar shokun në sy.

— Po dhe ne repart jemi këtu!

— Repart me dy veta? — thoshte me duf tjetri — Lërmë, aman!

— Po, po, bile shumë i rëndësishëm. E kam seriozisht. Po nuk u binde për këtë, nuk do ta kesh kollaj të mësohesh!

Këto fjalë ushtarit të ri s'iu hoqën nga mendja për një kohë të gjatë.

«Po nuk u binde për këtë, nuk do ta kesh kollaj të mësohesh!»

Kështu ikën muajt e parë. Pas kësaj, ai s'ndjeu më nevojë t'i qaj Xhaferit. Erdhi një kohë që ushtari i ri u mësua me heshtjen, s'i bënte aq përshtypje vetëmia. Fatmiri iu shtrua detyrës sikur të ishte në repart, si të jetonte e të shërbente atje në mes shokëve të togës. Ai ngjite shkallët e kullës në mbrëmje, sapo binin hijet e para dhe zbriste poshtë në mesnatë ose ndodhte e kundërta. Flinte deri në mesnatë e pastaj e zgjonte Xhaferi. Ditën ata pushonin me rradhë dhe stërviteshin, si mund të stërviten dy veta. Në detyrë ishin të heshtur. Veprimet i bënin pa zhurmë, qetë e qetë, duke shkëmbyer më të rrallë ndonjë fjalë. Herë e herë merreshin vesh me gjeste e me të fërshëllitur e në këto raste ishin

krejt të panevojshme fjalët. Detyra që ata kryenin kërkonte vëmendje të madhe, seriozitet, mendim të matur. Ajo nuk i duronte fjalët e tepërta, muhabetet kot së koti, shakatë pa kuptim. Fatmiri për këtë u bë i ndërgjegjshëm shpejt dhe, në shërbim e sipër, tregohej mjaft i vëmendshëm e i aftë. Po megjithëse u mësua me jetën e veçantë të postës, sado i heshtur e i duruar që u bë, prapë nuk e ndryshoi natyrën e tij.

Si natyra, Fatmiri dhe Xhaferi qenë të ndryshëm. Xhaferi vinte i mbyllur, kishte fjalë pak, ishte mjaft i matur, kurse Fatmiri ishte i çelur, shpeshherë i gëzuar, i pëlqente më shumë të fliste se sa të rrinte gojëkyçur. Po megjithatë, kjo nuk i ndalonte dy shokët të merrëshin vesh e të shkonin mirë me njëri-tjetrin.

Njëherë, Fatmiri, kur qenë bërë shokë të afërt, i tha Xhaferit: «Ore, ç'është kjo kështu? Fjalët e tua i them unë, heshtjen time e mban ti! Hajde t'i trazojmë se s'ka lezet!»

Xhaferi qeshte dhe s'dinte si t'i përgjigjej. Atë çast fytyra e tij e gjerë, me ata sy të mëdhenj e mjekrën e ashpër që i ngjante gjithnjë e parruar, shkëlqente nga një gaz i çiltër. Ai ishte një prej atyre njerëzve që nuk qeshin kollaj, por, kur qeshte, i binte një nur fisnik, aq sa ta kish ënda ta shikoje. Megjithatë, në këso rastesh Fatmiri rrudhte sytë që i kish në trajtë bajameje dhe e vështronte shokun me ngulm, si të donte me këtë ta qortonte. Ai ishte i dëshëruar që shoku i tij i vetëm të fliste e të fliste pa pushim.

Po kishte ditë dhe kjo, sigurisht, ndodhte më të rrallë, që i binte në qafë Xhaferi Fatmirit. Sa herë merrte ndonjë letër a kur kthehej nga reparti,

atij i pëlqente të bisedonte, sidomos, kur rrinte i shtrirë në krevat, me sy të mbërthyer në tavanin e bardhë, ja bënte:

— Fato, po flë?

— Po flë, po mos më zgjo...

— Po ti zgjuar je!

Fatmiri gërhinte dhe, ndërsa Xhaferi pandehte se flinte me të vërtetë, ai kthehej me fytyrën nga ana e tij dhe i thoshte:

— Të erdhi goja, ë? E di, e di ç'do të më thuash!

Xhaferi nuk fillonte menjëherë, po kur shihte që Fatmiri vinte krahët nën jastik dhe mbështeste mjekrën në kurrizin e dorës, niste nga rrëfimi. Në krye, zakonisht thoshte: «Nuk kisha ndonjë gjë të madhe», kurse Fatmiri ja priste aty për aty: «Pse, gjithnjë gjëra të mëdha duhet të thotë njeriu? Po gjërat e vogla, ç't'i bëjmë?»

Sa e nervozonte në fillim kjo natyrë e matur e Xhaferit! Zaten nuk i kishin pëlqyer kurrë njerëzit që çdo gjë e peshojnë me kandar dhe as nuk i kish shkuar ndonjëherë ndërmend se një ditë do të jetonte tok me një njeri të tillë, vetëm, majë mallit. Po kaluan muajt e parë dhe Fatmirin kjo gjë zuri ta shqetësonte gjithnjë e më pak. Dhe jo vetëm që nuk e nervozonte më heshtja e tij e shpeshtë, zëri i qetë, ajo maturi në të vepruar e në të shprehurit e mendimeve, po dalëngadalë filloi dhe ai të marrë ndonjë zakon të shokut. Po gjithsesi, Fatmiri kish mbetur po ajo natyrë që i njihte ai vetes. Dhe kur e kapte trilli i tij kish qejf të fliste gjatë e gjatë, të këndonte, të thërriste me zë të lartë. Këtë të fundit e bënte me kënaqësi të madhe në telefon. Sa herë binte telefoni dhe që-

llonte aty pranë, nxitonte i pari të ngrinte dorezën dhe jepte e merrte për një kohë të gjatë. Po të ishte ndonjë shok nga ata të ndërlidhjes së reparitit, e pyeste me hollësi për jetën e atjeshme, për shokët, qeshte e bënte ndonjë shaka e pastaj papritur bëhej serioz e jepte shpjegimet e rastit. Si mbyllte telefonin, i thoshte Xhaferit: «Nuk na harrojnë shokët, jo! Mirë thua ti...»

Kur i merrte komandanti në telefon, Fatmiri i pëlqente t'i raportonte, dhe këtë e kryente me qejf të madh, veçanërisht kur kish ndodhur ndonjë ngjarje dhe komanda kërkonte shpjegime... Në këto çaste ai ishte në qejfin e tij: thërriste me zë të lartë, duke e shprehur mendimin sa më qartë, me fjalë të shquara e ton të prerë. Xhaferi e dëgjonte në dhomën tjetër, me derë hapur dhe, kur mbaronte, i thoshte me shpoti:

— Ore, po t'i ç'bën kështu, na prishe qetësinë e postës!

— Ta dijë komanda se gjendja morale e postës sonë qëndron lart.

Detyra e dy ushtarëve kishte të bënte me gjëra të rëndësishme dhe ata mbanin lidhje të rregullta me repartin. E ngritur thellë në mes të maleve, në një pikë të lartë që kontrollonte një zonë të gjerë, posta e tyre ishte syri dhe veshi i komandës. Nga lartësia e postës, Xhaferi e Fatmiri, me sytë tretur larg a të kërrusur mbi aparate të posaçme, vëzhgonin pareshtur tokën e qiellin. Ata e dinin se pa ndihmën e tyre, reparti do ta kish vështirë të mbante barrën delikate të detyrave...

Ditët që vinin në postë komisari dhe komandanti, ushtarët e kishin festë. Oficerët përqafoheshin me ta si vëllezër dhe, para se të fillonin nga

puna, uleshin e bisedonin shtruar. I pyesnin për shëndetin, për nevojat, dëgjonin ndonjë hall... Shumë herë fjalën e merrte Xhaferi, ndërsa Fatmiri heshtte ose plotësonte. Dhe e kishin bërë zakon gjithë ushtarët e kësaj pike të largët që të mos ankoheshin kurrë e as t'u paraqisnin eprorëve, kur vinin, nevojat e tyre personale. Komisari ua kish mësuar këtë zakon dhe, si i dëgjonte, u thoshte:

— Domethënë as koka s'ju ka dhëmbur?

— Koka na ka dhëmbur, po jo sa për të shqetësuar komandën — qeshte Fatmiri.

— Unë ju kuptoj drejt — vazhdonte komisari — që ju i jeni kushtuar tërësisht detyrës, po ne duam njëkohësisht të na raportoni për çdo nevojë.

— Tashti për tashti — përgjigjej Xhaferi — nuk kemi asnjë nevojë. Nuk na mungon asgjë. Po të kemi, do t'ju njoftojmë.

Ndërkohë, komandanti që shfletonte dokumentat e postës, dëgjonte fjalët e Xhaferit dhe thosh:

— Do t'jua shënojmë si detyrë dhe, po u bë detyrë, bisedojmë ndryshe pastaj.

— Dakord, ashtu duhet bërë — shtonte komisar, duke vështruar qortueshëm ushtarët të cilëve s'ua kish qejfi këtë bisedë.

Takimi vazhdonte gjatë. Komisari në muhabet e sipër u bënte bisedën e zakonshme politike, komandanti sqaronte detyrat, jepte detyra të reja. Ushtarët as nuk e merrnin vesh si u ikte koha atë ditë. Bile, në një nga bisedat e fundit, komisari u kish folur për një çështje shumë interesante. E kish sjellë fjalën te lufta që po u bëhej kudo zakoneve të këqia, të cilat ndrydhnin mendjen dhe u pengonin hapin njerëzve që të shkonin përpara. Ai u kish folur pastaj për dy ushtarë të repartit që

kishin vajtur në fshat dhe kishin prishur fejesat e padrejta. Në fund, ai kish pyetur me të qeshur:

— Ju këtu, besoj, nuk e kini problem, apo jo?

— Jo, shoku komisar — ja kish pritur Fatmiri.

— Ne jemi rehat me këto gjëra. Xhaferi është fejuar me dashuri. Unë, helbete, beqar!

— Në rregull, në rregull — ja kish pritur komandanti.

— Ju po e lexoni dhe në shtyp — kish vazhduar pastaj komisari. — Nuk kini ide, shokë se ç'po bëhet në ato fshatra ku kanë hedhur rrënjë zakonet e skllavërimit të gruas. Ja, merrni krahinën, ku është dislokuar reparti ynë. Prapambetja e së kaluarës e kish robëruar gruan keq, po njerëzit tani, me fjalën e partisë, po lëvizin, nuk po i durojnë vargonjtë e rëndë të kanunit...

Fatmiri, që kish fletoren në dorë dhe mbante shënime, duke dëgjuar komisarin, që po fliste për një problem që s'lidhej drejtpërdrejt me punën e postës së tyre, shënoi vetëm fjalët «Në krahinën tonë...» dhe e la me aq. Ushtarëve ua donte zemra të luftoheshin këto zakone të egra, po, duke qenë këtu me shërbim, të veçuar nga njerëzit, zor se mund t'u qëllonte të merreshin drejtpërdrejt me këto gjëra. Puna që ata kryenin nuk kish të bënte fort me njerëzit që banonin përreth. Banorët e atyre anëve jepnin e merrnin pak me ta. Ushtarët ishin vazhdimisht të zënë e rrallë zbrisnin në fshat. Dhe kur zbrisnin, vetëm se kalonin andej, përshëndeteshin, shkëmbenin ndonjë muhabet e, pastaj, secili shkonte në punë të tij. Më tepër ata ishin lidhur me barinjtë, të cilët kullosnin bagëtinë nëpër mal dhe vinin deri afër postës. Po megjithatë, në disa raste, ushtarët e kësaj poste i ishin

gjendur fshatit dhe fshatarët i quanin si njerëz të tyre.

Kur iknin komisari dhe komandanti, ushtarët mbeteshin prapë vetëm. Po ata ishin mësuar dhe zbrazësira që linin oficerët pas, mbyllej shpejt. Atyre s'u pëlqente të psherëtinin e as t'i ndiqnin me sytë e mendjes eprorët tek ktheheshin te shoqët në repart.

Me të rënë nata, ushtarët ngjiteshin me radhë në kullë. Mbi kokë hapej kupa e errët e qiellit, xixëllonin yjet, ngriheshin a uleshin retë, binte shi ose gjëmonte me potere. Ushtarët nuk donin t'ja dinin nga asgjë, vëzhgonin horizontin e errësuar; syri i tyre depërtonte në largësi; dëgjonin sinjalet e repartit, përcillnin sinjale të tyre. Ata bënë ecë e jakë nëpër kullë, me mendjen zgjuar në çdo çast.

Kish ardhur pranvera. Nata ishte zvogëluar. Qielli me yje ngrihej sipër postës i lartë e i pastër. Majën e malit nuk e rrihnin më erërat e ftohta. Në kullë vinte një fllad i freskët që të kujtonte erën e luleve. Ushtarët hipnin e zbrisnin shkallët e kullës të lehtësuar. Po detyra mbetej po ajo, delikate dhe e përqëndruar.

Në një nga këto net, papritur u prish qetësia në postën e largët. Alarmin e dha Fatmiri tek bënte roje. Ai e ndjeu menjëherë atë gjë të huaj që sillej me aq dinakëri nëpër hapësirën e lartë. Zhurma tinzare vinte valë-valë, me jehonë të dobët. Qielli kish humbur qetësinë e zakonshme.

Xhaferi e Fatmiri, të kërrusur mbi aparate, ndejtën gati tërë natën zgjuar. Sytë e tyre u vërtitën në qiellin plot yje. Instrumentet e ndieshme në duart e ushtarëve regjistruan zhurmat, kapën

shenjat e huaja. Ata bënë kalkulime dhe raportonin pareshtur. Shtabi i repartit jepte e merrte orë e çast me postën e largët. Dhe posta dërgonte sinjale, jepte shenja, përcillte mendime. Ushtarët që aty e ndjenin se dyshimet e hamendjet e tyre, tok me ato të shokëve, zbulonin të vërtetën në tavolinën e komandantit. Armikun e pa besë nuk e shpëtonte dot as errësira e natës e as lartësia e pafund. Ai do të kthehej sa më parë andej nga kishte ardhur. Posta e largët rrinte zgjuar.

Në të thyer të natës, alarmi mbaroi. Xhaferi dhe Fatmiri drejtuan trupin, morën frymë thellë dhe e panë buzagaz njëri-tjetrin në sy.

— S'ja mbajti më qenit! — tha Fatmiri dhe u ngrit në këmbë i lehtësuar.

— E merrte me mend se ç'e priste — ja bëri Xhaferi që akoma e kish mendjen tek ajo që kish kaluar.

— S'më flihet! — tha Fatmiri.

— As mua! — tha Xhaferi.

Ata qëndruan pastaj pa folur, në heshtje, njëri më këmbë, tjetri ulur. Mbi ta, atë kohë, po zbriste, pa u kuptuar, drita e mugët e një dite të re. Përreth mbretëronte një qetësi e thellë, qetësia e madhërishtme që ndan natën nga dita në një majë mali. Ushtarët rrinin në heshtje dhe vështronin qiellin e tokën që zbardhnin aq bukur. Sytë u vetëtinin lehtë, ndërsa zemra u rrihte përbrenda me flatrat e gëzimit të njeriut që ka kryer një detyrë të vështirë.

Në mëngjez, kur ra dielli, në telefonin e postës së largët, jehoi zëri i komandantit. Xhaferi mori dorezën dhe të dy rojet kokë më kokë dëgjonin

fjalët e shokut të tyre epror dhe përgjigjeshin me fraza të shkurtëra.

Ata i shërbenin Republikës Popullore të Shqipërisë dhe, megjithëse në çastin kur ai i përgëzonte, nuk i përgjigjeshin me këto fjalë, zëri i tyre i qartë e i prerë tingëllonte si një thirrje gatishmërie!

Ky ishte një gëzim deri atëhere i panjohur për Fatmirin, një gëzim që nuk kishin fatin ta provonin shokët e repartit të tij. Për herë të parë, ai ndjeu thellë se ç'do të thosh të shërbejë në një postë si posta e tyre. Dhe Xhaferi kish pasur të drejtë, kur i kish thënë njëherë, në ditët e para, se këtu në postë detyra e vështirë ta shpërblen me një kënaqësi që nuk e gjen askund.

Pas kësaj ngjarjeje, ndodhi një ngjarje tjetër në postën e largët. Këtë herë ushtarëve nuk u hynë në punë instrumentet e posaçme. Aparatet nuk i prekën fare. As hipën sipër në kullë për të marrë e për të dhënë sinjale. Ngjarja u doli përpara si një detyrë krejt e re që kërkonte një zgjidhje të drejtë e pa vonesë.

Kjo që prova e fundit që e bindi Fatmirin se posta e tyre nuk ish aq e vetëmuar dhe e shkretë, si pandehte ai ditët e para kur vajti atje.

I D Y T I

Me kangë në buzë e me hove të reja
U zgjue agimi pranveruer,
Largësinat e hjedhta, ku zatetë hareja
N'argjant shkëlqejnë brigjet tërthuer.

(«Sonet pranveruer.» Migjeni)

I shte ora e fundit e shërbimit dhe Fatmiri, nga maja e kullës, kohë më kohë vështronte qiellin në lindje. Në vijën e lakuar të horizontit, sipër kreshtave të maleve, po regëtinte drita e mekët e agimit të parë. Dalëngadalë mugëtira filloi të davaritej. Nën qiellin e zbardhur u dukën qartë malet hijerënda, kodrat e buta, fushat, luginat. Qetësia e natës pak nga pak humbi në cicërimin e zogjve e në jehonën e dobët të zhurmave që vinin nga larg. Poshtë, fshati po zgjohej. Roja, si ngaherë, vuri re njerëzit që dilnin nga shtëpitë dhe shpërndareshin nëpër luginë. Ata kishin pushuar gjithë natën dhe tani po venin në punë, kurse ai, në këtë kohë, do të linte shërbimin dhe do të shkonte të qetësohej.

Fatmiri priti, sa të dilte dielli dhe, duke hedhur vështrimin e fundit përqark, zu të zbresë shkallët e kullës. Hapat e tij të rëndë kërcitën nëpër shkallinat e gurta. Mbi kokë, në tytën metalike të pushkës, shkrepnin rrezet e para të diellit. Flladi i mëngjezit fëshfërinte nëpër gjethet e lisave që rrethonin postën.

Ai kaloi anash sheshit dhe u fut brenda në postë. Në korridorin e errët, si mbylli derën e vendosi pushkën në armaturë, zbathi këpucët. Derën e fjetores e hapi ngadalë, duke vështruar nga ai që flinte. Po Xhaferi, ashtu siç ishte shtrirë më kurriz, me peshqirin hedhur në fytyrë, nuk u ndje fare. Në dhomë ajri ishte i ngrohtë. Dëgjohej vetëm frymëmarrja e shpeshtë e Xhaferit. Dy dritaret e mëdha lëshonin dritën e mëngjezit.

Fatmiri mendoi të zhvishej njëherë e pastaj të zgjonte shokun për të marrë shërbimin. Atë kohë në dhomë hyri rrezja e parë e diellit. Ajo u fut lehtëzi, si një flutur e pruar dhe i qëndroi ushtarit mbi gjoks. Fatmiri as që e vuri re, sepse i rëndonin qepallat dhe trupin e ndjente të kapitur. Vari pantallonat në mur dhe ndenji në krevat të zhveshi xhakëtën. Kur uli kokën dhe u mat ta heqë, iu bë sikur dëgjoi një zhurmë. Mbeti ashtu një çast, me kokën në mes të xhakëtës dhe vuri veshin. Zhurma tani ishte e qartë. Dëgjoheshin hapat të lehta që binin nga prapa dritares. Ai uli xhakëtën dhe nxori kokën të dëgjojë më mirë. Hapat sa vinin e afroheshin. Padashur, ai vështroi nga shoku. Xhaferi vijonte të flinte si më parë. Befas zhurma humbi. Fatmiri ktheu kokën nga dritarja e sakaq prapa xhamit të mbuluar me gazetë u duk hiqja e një dore. Ushtari u ngrit menjëherë

në këmbë dhe u mat të fliste. Hija prapa xhamit lëvizi e pastaj u zhduk. Ai mori me të shpejtë pantallonat dhe u mundua t'i veshë. Vështrimi i tij qe larguar nga dritarja, po tamam në atë kohë në dhomë jehoi një e trokitur e lehtë. Fatmiri deshi njëherë të thërriste: «Kush je?», po ndërroi mendje. Vetvetiu zu të mbërthehej dhe ndërkaq ra një heshtje e nderë. Heshja nuk zgjati. Dora e huaj trokiti rishtas në xham. Ai iu afrua dritares duke shkelur mbi krevatin e tij, po hija u largua menjëherë.

Atëhere, Fatmirit nuk iu durua më e me gjysmëzëri thirri:

— Kush je?

Nga jashtë nuk erdhi asnjë përgjegje. Në dhomë heshtja u bë akoma më e rëndë. Pastaj thirrja e ushtarit u përsërit:

— Folë, more, kush është?

U dëgjua një zhurmërimë e pakuptueshme. Diçka lëvizi përmatanë dhe fill pas kësaj erdhi një zë:

— Unë... jam... unë...

Ishte një zë i dridhur që në veshët e ushtarit tingëlloi i çuditshëm. Të mos ishte zë burri ai?! Ç'mund të ishte? Zë gruaje! Ç'donte në postë, në atë mëngjez të shpejtë!

Habia e hutoi aq shumë Fatmirin, sa që qëndronte prapa xhamit e nuk i bëhej të hapte dritaren.

— Kush je ti? — pyeti me një ton të prerë. Po thirrja e tij mbeti pa përgjegje. Zëri përtej xhamit papritur heshti fare. Hija ishte zhdukur e nuk ndihej asnjë shenjë jete.

Ushtari atëhere nuk priti më. Doli nga dhoma në korridor dhe, kur u gjend te dera e jashtme,

u kujtua se ishte këmbëzbathur. Po koha nuk priste. Ai kish hapur derën dhe kish dalë në sheshin prapa postës.

U dëgjuan disa çape që vinin nga krahu i djathtë. Ai ktheu kokën dhe vështroi. Një vajzë e re po çapitej me droje për nga ai. Ushtari lëvizi padashur. Ajo qëndroi në vend.

Ata ishin tani përballë njëri-tjetrit, po ndërsa ajo rrinte me sytë ulur, ai e vështronte ngultas, duke e shqyrtuar me kujdes.

Vajza e panjohur ishte shtatgjatë, e veshur me një fustan që i vinte deri në fund të këmbëve. Duart i mbante të lëshuara si një fëmijë e turpshme. Kokën e kish anuar nga supi i djathtë, kurse qepallat i qenë ulur fare, aq sa mbi mollëzat e kuqe i vizatoheshin qartë qerpikët e zez. Flokët e zez të shpleksura mbi një shami të bardhë tregonin tërthorazi shqetësimin e saj. Ajo, si ta ndjente mbi vete vështrimin shqytues të ushtarit, ishte tulatur e rrinte si e ngrirë.

Fatmiri priti në heshje që vajza e panjohur të flasë vetë, po ajo vetëm sa ngriti pak qepallat dhe i uli prapë. Ai zuri të mbërthejë pullat e xhaketës së zbërthyer duke menduar si të merrej vesh me të, ç'fjalë t'i thoshte e si t'i drejtohej. Më në fund, tha:

—Ç'doni këtu? A e dini se është zonë e nda-duar?

Zëri i ushtarit tingëlloi qortueshëm dhe vajza, në vend që të përgjigjej, u struk akoma më shumë, duke u mbledhur në vetvete, sikur t'i kërcënohej ndonjë rrezik.

Fatmiri vuri re se trupi i saj i hollë e sidomos supet e varura i dridheshin lehtë. Buzët i

mbante gjysmë të hapura, ndërsa duart e lëshu-
ara ishin si të këputura. Gjithë pamja e vajzës
dukej e mjeruar, ajo ishte e lodhur dhe e vrarë
dhe ai, tek e vështronte me ngulm, ndjeu pada-
shur që e lëndoi diçka përbrenda. Ju bë për një
çast, sikur e kish parë atë fytyrë njëherë...

— Flisni, çfar doni? Mos kini ndonjë hall?

E panjohura ngriti kokën, duke mbajtur sytë
ulur dhe Fatmiri pa ballin e saj të rrudhur e vetu-
llat e zeza të bashkuara.

— Po... — pëshpëriti ajo me një fije zëri.
— E kisha një hall...

— Ç'farë halli? — Ja priti menjëherë ai. Po
ajo, megjithëse ushtari kësaj here e kish pyetur
me një ton të butë, nuk u përgjegj aty për aty.
Vajza u përpoq të ngrejë qepallat dhe Fatmiri,
sakaq, e vuri re se me sa mundim e bëri ajo këtë
gjë. Vështrimi i saj u derdh përpara i drojtur, po
ajo akoma nuk merrte guxim të vështronte nga
djali i huaj. Sytë e saj ishin të mbufatur, të ngar-
kuar me frikë e pikëllim. Kjo gjë e bëri të stepet
një hop ushtarin. Ai e mori me mend se në atë
gjendje ku ndodhej vajza, nuk ishte kollaj të për-
gjigjeshe.

— Desha të flas-tha ajo, në një mënyrë të tillë
sikur t'i drejtohej vetes dhe jo atij.

— Hë, flisni, — u gëzua ai — Mos kini turp...

Vajza pa pritmas sikur u gjallërua, drejtoi
trupin, ngriti njerën dorë, dhe ai vuri re që rru-
dhat e ballit iu rralluan.

— Vetëm jeni? — pyeti ajo.

— Jo, jam me një shok — u përgjegj ushtari.
— Po afrohu, afrohu...

Ai bëri një lëvizje, sikur t'i jepte asaj dorën

që të kalonte ndonjë pengesë, kurse e panjohura hodhi me ngathtësi dy hapa drejt tij. Ata heshtën prapë dhe ai ja vuri fajin lëvizjes që bënë të dy. Ndofta, ajo ishte trubulluar sërish dhe rrinte ashtu gjersa të mblidhte mendimet.

Vështrimi i saj binte te këmbët e tij të zbatthura. Fatmiri mendoi se mos vajzës së huaj i vinte gjë turp nga pamja e tij e shkujdesur dhe e kishte zor të fliste lirisht.

—Hë, ç'kini? — tha ai i drojtur.

— Si e ke emrin ti? — pyeti ajo me një zë të pasigurt.

Ai u habit nga kjo pyetje dhe vuri buzën në gaz:

— Unë?!

Vajza u step, mbylli sytë përgjysmë. Mbi fytyrë i ra hija dhe s'u përgjegj deri sa ai e mori fjalën prapë:

— Ushtari në detyrë nuk e ka zakon të tregojë emrin, po meqë ti kërkon ta dish, po ta them: Fatmir ma thonë.

Nga fytyra e së panjohurës u zhduk hija që kish rënë. Ajo deshi të thosh diçka, bile lëvizi buzët, po nuk tha asgjë. Fatmiri kuptoi se asaj i erdhi mirë, që ai i tregoi emrin.

— Po ty si të quajnë?

— Mua më quajnë Zare!

— E gëzofsh!

Në shesh u dëgjua kumbimi i zileve. Vajza ktheu menjëherë kokën. Dy lopë që kishin ngjitur të përpjetën me vrull, zunë të kullotnin para postës. Ajo vështronte herë ato, herë ushtarin. Sytë e saj dukeshin të çapëluar. Fytyra iu zbeh akoma më shumë.

— Ç'ke? — pyeti ai i shqetësuar.

Ajo s'foli, po hodhi një hap drejt postës. Fatmiri hetoi përreth. Veç atyre dy lopëve që kishin ulur kokën e kullotnin, në shesh s'kish gjë të gjallë.

Vajza kish qëndruar para praktik të derës dhe nuk guxonte të hynte.

— Kam frikë — tha me zë të dridhur, duke shikuar ushtarin në sy.

— Të ndjek gjë njeri?

— Jo, — tha ajo — asnjëri nuk më ndjek...

— Pse ke frikë atëhere?...

— Kam frikë se mos është daja me bagëtinë...

Ajo fliste tani e shpenguar dhe Fatmiri e ndjeu se vajza, para rrezikut, e harroi druajtjen dhe padashur u bë e afërt me të. Dhe, siç rrinte ashtu, duke kthyer kokën herë më një anë, herë më tjetrën anë, merrte frymë me nxitim e lëvizte duart sikur të kërkonte t'i fshihte.

— Nuk dua të më shohin — pëshpëriti vajza.

— Kush?

— Të hyj një çikë brenda?

Ushtari nuk diti ç'të thotë për një çast. Ajo s'pritti përgjegje, po u fut në postë. Dera u mbyll ngadalë dhe ai mbeti vetëm në shesh.

«Dreq o punë!» — ja bëri ai me vete, duke tundur kokën. Ç'po ndodhte kështu. As ai vetë nuk po e kuptonte. Nga një anë, iu sulën mendimet qortuese që kishin të bënin me detyrën, por nga ana tjetër nuk i hiqej sysh fytyra e pikëlluar e Zares. Një njeri i dyshimtë s'mund të kish atë pamje që kish ajo. Po atëhere ç'hall e kish shtyrë të ngjitej gjer atje në postë? Ushtarit atë çast i pëlqente t'i kujtonte vetes se e kish parë njëherë fytyrën e saj në fshat.

Ai doli në krye të rrugës dhe vështroi vendin përçark. Prapa shkurreve, të shpërndara sa andej këndeje, kullosnin bagëtia. Dëgjohej ndonjë zile, po nuk dukej asnjë njeri.

— Nuk ka njeri — tha ai, kur hyri në korridorin gjysmë të errët dhe pa vajzën të strukur pas derës.

Ajo nuk foli, as kokën nuk e ngriti.

Ushtari ra përsëri në hall.

Ndofta asaj i vinte turp që krijoi atë situatë pa një shkak të vërtetë.

Ndofta s'dinte ç'të bënte paskëtaj!

Zarja ngriti kokën dhe e vështroi ushtarin. Sytë e saj tani nuk tregonin më frikë, po sikur luteshin për ndihmë.

— Ç'do të bësh? — tha ai, tek rrinte mbështetur te muri, ndërsa i binte në fytyrë drita e derës që kishte mbetur paksa e hapur.

Vajza ngriti supet lehtë dhe zuri të shtrëngojë shaminë e bardhë që mbante lidhur në gushë.

— Këtu është repart ushtarak — tha ai duke u munduar ta ndryshojë tonin.

— E di — murmuriti vajza.

Ushtari heshti.

— Unë prandaj erdha... — tha ajo, duke mbytur në gjoks valën e një ngashërimit që e bëri të dridhet e tëra.

Fatmirin diçka e shtrëngoi përbrenda. Zëri i saj buçiste në vesh si thirrje lutëse. Dhe atij sepse iu kujtua komisari, iu zgjuan në vetëdijë mendimet e tij. Ky qe një çast që vendosi.

Ai kaloi nëpër korridor me të shpejtë dhe hapi derën e dhomës, që gjendej përkundrejt fjetores.

— Hajde këtu... — ja bëri me dorë.

Në korridorin e qetë hapat e saj u ndjenë si një fëshfërimë e zgjatur. Ajo ecte me çapin e një fëmije të drojtur, që s'di ku shkon. Fatmiri e shikonte nga praku i derës.

— Hyrë, hyrë, si në shtëpinë tënde — i tha ai me vendosmëri. — Mos ki gajle...

Ajo u fut brenda dhe qëndroi në mes të dhomës, gjithë turp e frikë, thujse po e shikonin mijëra sy kureshtarë.

Fatmiri e harroi tani shqetësimin e tij dhe mendonte për gjendjen e saj. Kush e di si i dukej ajo dhomë e huaj, ato dyer që hapeshin e mbylleshin, herë në gjysmerrësirë, herë në dritë; ai djalë i panjohur që e kundronte me vëmendje nga kreu i dhomës! Ç'mendime vallë i sulleshin asaj vajze dhe e mundonin ashtu?

— Ulu — ja bëri ushtari, duke i afruar një nga karrigat që qenë mbështetur pas tavolinës.

— S'ka gjë, mirë jam...

— Jo, s'je mirë — ja priti ai dhe shtoi: — Mos ki turp. Ne jemi vëllezërit e tu. Ke vëlla ti?

Ajo atë çast po ulej në karrigë dhe kur ai e pyeti për vëllanë, nuk u ul. Fytyra i rrezëlliti nga një gaz i papritur dhe tha me një zë të ngrohtë:

— Kam një. Edhe ai është ushtar si ti...

— A, shumë mirë, shumë mirë — ja ktheu Fatmiri. — Po ulu, ulu, mos rri në këmbë se je lodhur.

Karriga kërciti, si kërcasin kërthijat në zjarr dhe ajo vuri buzën në gaz, tek u ulë me kujdes, në anë të saj.

— S'ka gajle — i dha zemër ai. — Kështu kërcet ajo... Do një çikë vaj...

Vajza shikonte nga ai lirisht. Ishte hera e parë që Fatmiri e vinte re këtë gjë. Ndoshta ajo ish

natyra e butë, naive dhe ajo zhurmë pak komike e karrigës e bëri të qeshë, ose kushedi, ajo gjeti më në fund shkakun që të çlirohej nga tërë ajo barrë druajtjeje e frike.

Fytyra e Zares u çel, sytë i morën një shkëlqim të pastër, vija e buzëve të lëshuara iu drejtua.

Ai, padashur, vuri re nga afër tiparet e saj. Ajo kish çuditërisht sy të kaltër me qerpik të gjatë e të zez. Hunda i vinte e drejtë me prenjka të rralla. Lëkura i qe rreshkur nga dielli.

— Je mirë tani? — pyeti ushtari.

— Mirë jam — tha ajo e qetë.

Ata s'folën për një kohë. Ajo i hodhi një shikim të shpejtë dhomës së huaj. I zoti i shtëpisë e vuri re që shikimi i saj kaloi nga tavolina e vendosur në mes, me karrigat anash, në krevatin te cepi i kreut, u vërtit nëpër muret e zbukuruara me fotografi e parulla, vështroi dy dritaret e zëna përgjysmë me gazeta, pastaj u ndal në dyshe-menë e shtruar me pllaka të kuqe dhe ngeli ashtu me sy poshtë.

Ai mori një karrigë dhe u ul në anën tjetër të tavolinës karshi saj. Vajza ngriti sytë.

Ai tha:

— Domethënë ne jemi fqinjë dhe nuk njihemi!
Nga Dara je, apo jo?

— Po, nga Dara — tha Zarja. — E kemi shtëpinë në mëhallën e Përroit...

— E di, e di, te rapi, atje është mëhalla e Përroit...

— Unë ju kam parë..

— Ashtu?! Po dhe unë sikur ju kam parë. E kujt je nga Dara?

— E Safet Dules.

— Është në kooperativë babai?

— Posi s'është. Sapo u ngrit vjet, hyri tok me shokët.

— Jeni shumë fëmijë në shtëpi?

— Jemi pesë e vëllai ushtar gjashtë.

— Ti je më e madhja?

— Unë jam vajza e dytë. Një motër e kam martuar...

— Ku e ke martuar? — Zëri i tij tingëlloi shpotitës.

Zarja qeshi mbyturazi.

—Pse qesh, mos pyeta gjë gabim?

—Jo. Po nuk e kam martuar unë.

— Mos është martuar vetë? — vijoi ai me tonin e parë, ndërsa Zarja buzëqeshte e ndrojtur.

— Jo, — tha ajo, duke e vështruar me dyshim — si të martohesh vetë!

— Po kush e ka martuar atëhere?

— Babai... — tha ajo me gjysmë zëri.

Ai e ndjeu se përgjegjja mbeti përgjysmë, po njëkohësisht kuptoi se tani fillonte biseda e tyre e vërtetë.

Ajo lëvizte duart në prehër. Ai e pyeti:

— Është i rreptë babai?

—

Karriga e Zares kërciti. Vështrimi i tij e kish vënë vajzën në një rreth të mbyllur.

— Po babai di gjë që ti ke ardhur këtu sipër?

— Jo, kush tha?... — ngriti kokën ajo duke vështruar e trembur.

— Them unë — ja ktheu i qetë ai. — Po di kush gjë?

— Asnjë nuk di — tha ajo e bindur.

— Të tha njeri të vish këtu?

— Jo, asnjeri.

— Vetë erdhe?

— Vetë... Po pse?

— Kot pyes...

Zarja filloi prapë të luajë me gishtat e duarve. Ai mbështeti bërrylet në tavolinë. Në xhamin e dritares u dëgjua një e trokitur e lehtë. Ajo ktheu kokën. Ai tha:

— Trokasin zogjtë...

Ajo nuk foli. Ai tha:

— Ke ardhur ndonjëherë këtu?

— Jo!

— Po si e gjete rrugën?

— Kur ka hall njeriu, e gjen rrugën...

Përsëri krahët e zogut fëshfëritën e kërcitën në xham. Ajo kësaj here nuk e ngriti kokën.

— Mirë — tha Fatmiri, duke u çuar në këmbë. — Do të bisedojmë për të gjitha, po do të presësh pak...

— Pres — tha ajo dhe u ngrit nga karriga.

— Ulu, mos u gre...

Zarja u ul prapë buzë karrigës, duke vështruar nga ushtari.

— Në ushtri, si kudo, ka rregulla — tha Fatmiri me një zë të ngrohtë që ajo të mos e keqkuptonte. — Ai shoku është komandant i postës. Të vijë dhe ai e të bisedojmë. Ti mos u mërzit.

— Jo s'mërzitem. Unë prandaj kam ardhur...

— Mirë atëhere, — ja bëri ai dhe hapi sirtarin e tavolinës e nxori që andej disa revista «Ylli» e «10 Korriku» — Na, shiko këto.

Ai bëri të dalë, po u ndal një hop dhe shtoi:

— Të lutem, mos lëviz që këtu!

Ajo nuk diji ç'të thotë. Ai sakaq e kuptoi se në rrethana të tjera ato fjalë mund të mos i kish thënë fare.

Në dhomë ra heshtja.

I TRETË

Guximi jep vlerën e përparimit.

V. Hygo.

Fatmiri kastile e hapi dhe e mbylli derën e fjetores me zhurmë, po Xhaferi nuk u zgjua, vetëm sa lëvizi këmbët nën batanije; u përcuall duke shtrënguar buzët dhe humbi prapë në gjumë.

Ai iu afrua krevatit dhe e vështroi shokun që flinte i shkujdesur. Xhaferi akoma nuk e dinte dhe s'kishte si ta dinte, që në postë kish ardhur një njeri i huaj, për më tepër, një vajzë. Detyra e Fatmirit ishte t'ja thoshte, e si ta bënte këtë, le të vendosnin pastaj bashkarisht. Po si t'ja thoshte?

Koha s'priste të mendonte gjatë. Kjo ishte një gjëndje që i përngjante një situatë luftarake. Si mund të vepronte ai pa urdhër të komandantit, kur komandanti ishte aty?

Fatmiri e preku Xhaferin nga supi i djathtë që i kish dalë mbi batanie dhe e tundi lehtë. Ai, pa hapur sytë mirë, u ngrit menjëherë ndenjgur.

— Ç'ke? — tha duke fërkuar sytë e përgjumur.

— Mos jam vonë?

Tjetri e shikonte dhe s'dinte të përgjigjej.

— Pa çou njëherë...

— Sa është ora?

— Mos pyet për orën, po çou!

Tek hapte gojën, Xhaferi vuri re shprehjen e fytyrës së Fatmirit. Ai e kuptonte shokun dhe pa fjalë.

— Ç'ka ndodhur?

— Të doli gjumi?

— Gjumi më doli, po ç'do të më thuash?

Fatmiri i ktheu kurrizin dhe bëri sikur rregulloi batanien e krevatit të tij.

— Asgjë s'ka ndodhur nga ato që të shkon mendja ty, po ngreu, vishu e merr shërbimin.

Fytyra e komandantit të postës u bë serioze. Fatmiri i hodhi pantallonat në duar.

— Ti bjerë fli — tha Xhaferi.

— Mirë, mirë — ja priti me gjysmë zëri Fatmiri, duke u munduar të tregohet i qetë.

Xhaferi u hodh nga shtrati dhe zuri të vishet me ngut.

— Si është puna?

— Ty akoma s'të ka dalë gjumi, — qeshi Fatmiri që mezi i bënte ballë presionit të komandantit — si të bisedoj!

Ai vishej dhe s'ja ndante sytë shokut.

— Mos kanë marrë gjë në telefon nga reparti?

— Jo, jo, po, hë, vishu!

Xhaferi u drejtua nga dera.

— Ku shkon? — ja bëri tjetri.

— Të marr shërbimin.

— Ulu, njëherë, ulu...

Të dy shokët u ulën nëpër krevate karshi njeri-tjetrit. Po ndërsa Fatmiri kish mbuluar gjysmën e fytyrës me duar, Xhaferi e hetonte me këmbëgjulje.

— Hë, tani si është puna?

— E di si është puna... — ja bëri Fatmiri dhe mbeti një grimë, sepse akoma nuk dinte në ç'mënyrë t'ja tregonte ngjarjen, me të qeshur apo serjosisht. Fytyra e tij ndërronte or' e çast, herë ndriste nga gazi, herë mivrehej.

Më në fund mbylli sytë përgjysmë e tha:

— Na ka ardhur në postë një shoqe!

— Shoqe?! — ja ktheu i habitur Xhaferi dhe, padashur, luajti nga vendi.

— Po — tha ai duke e shikuar ngultas në sy.

Xhaferi vuri buzën në gaz nga që nuk deshë ta besonte. Kjo ishte një shaka, nga ato shakatë që kish zakon Fatmiri. Po prapë mënyra se si foli, e bënte të dyshonte.

— Folë tashti, si është puna? — E kam seriozisht — tha Xhaferi, me ballë të rrudhur.

— Ta thashë, na ka ardhur një shoqe!

— Mos u tall, se s'janë gjëra për t'u tallur!

— Për ideal, e kam me gjithë mend.

Sytë e Xhaferit mbetën të hapura.

— Si kështu?!

Tjetri nuk u përgjegj. Ai uli kokën i menduar. Fatmiri pa që komandanti u ngrys i tëri në fytyrë. Ai e dinte mirë se kur ngrysej ashtu shoku i tij.

— Po ç'do kjo shoqe në postën tonë?

— Kam një hall, tha — shpjegoi shkurt ai.

— Po ku e gjeti të qajë hallin, tek ne? Nuk

i the që ne jemi ushtarë dhe nuk merremi me çështje civile?

— Kështu nuk i thashë — u përgjegj i qetë Fatmiri. — Unë s'mund ta zboja...

— Duhet t'i kishe thënë — foli Xhaferi, pa e shikuar në sy.

— Thashë të bisedojmë njëherë — ja ktheu ai duke u munduar të kapë vështrimin e tij, po tjetri e kuptoi dhe i uli qepallat përgjysmë.

— Ç'të bisedojmë — tha ftohtë Xhaferi. — Shko thuaji ti dhe mos më nxirr mua jashtë.

Fatmiri ktheu kokën nga dera. Tjetrit i tërhoqi vëmendjen.

— Ajo na pret në dhomën matanë!

Ai ndjeu mbi vete vështrimin e ashpër të komandantit të postës.

— Po ti i di rregullat?

— I di.

— Pse na vë atëhere në pozitë të vështirë?

— Si ta kuptosh këtë gjë. Unë s'e kuptoj kështu.

— S'ka si ta kuptosh... Rregullat janë rregulla...

— Po s'janë vetëm rregullat tona në këtë botë...

Vështrimet e ushtarëve u përpoqën. Sytë e tyre kishin marrë një shkëlqim të mprehtë. Po ndërsa vështrimi i Xhaferit bëhej gjithnjë e më ngulmonjës, ai i Fatmirit erdhi e u zbut shpejt dhe vetëtiu nga një gaz i çiltër.

— Fato, mos u tall.

— Nuk tallem — ja ktheu Fatmiri. — E kam seriozisht.

Xhaferit nuk i erdhi mirë që ai nënqeshi dhe këtë ja tregonin buzët e shtrënguara.

— Edhe unë e kam seriozisht. Pse më detyron të të përmend gjëra që ti i di aq mirë, sa dhe unë?

Fatmiri prapë ngjante sikur nënqeshte. E shikonte shokun dhe s'fliste. Tjetri vazhdoi me një ton qortonjës:

— Pa mendo njëherë se ç'njeri është ai!

— Ajo — korigjoi Fatmiri.

— Njësoj është — ngriti zërin tjetri.

— Jo, s'është njësoj — ja priti Fatmiri i vendosur, — dhe ti, para se ta thuash mendimin tënd, duhet ta kesh parasysh këtë gjë.

Biseda mori zjarr papritur.

— Po, po njësoj! — tha Xhaferi me duf. — Për mua e njëjta gjë është: edhe kështu mund të arrihet qëllimi i keq. Ti e di ç'rëndësi ka pika jonë. E di që jemi në një zonë të thellë. Armiku s'mund të vijë as me top e as me pushkë... Mjafton të dërgoj një njeri, qoftë...

— Këtë e mendova dhe unë qëpári — ndërhyri Fatmiri, po tjetri nuk e la të vazhdojë.

—Pra, mund të vijë dhe si ajo vajza... E kupton?

— E kuptoj... bilë, të kuptoj shumë drejt — tha ai, duke u munduar të tregohet i qetë, — po rasti i sotëm s'është ashtu si mendon ti...

Xhaferi iu avit gati në fytyrë:

— Ku e di ti? Ajo s'e ka të shkruar në ballë. Armiku i klasës nuk flë...

Fatmiri, sado që ish i bindur se në mes të tyre po ndodhte një keqkuptim i çastit, prapë, para shqetësimit serioz të Xhaferit u step. Ai nuk e kish parë asnjë herë përgjegjësën e tij të tron-

ditej ashtu e të merrte zjarr si kësaj here. Po duke sjellë nëpër mend atë që kish ndodhur pak çaste më parë, ai donte që shoku i tij aq i matur zakonisht, të tregohej gjakftohtë edhe në këtë situatë që ish krijuar aq papritur.

— Unë këtë që thua ti, nuk e mendova. Po ajo s'është një fytyrë fare e panjohur. Më duket se e kam parë atë vajzë në fshat — tha Fatmiri, duke folur ngadalë, ndërsa Xhaferi e shikonte qortueshëm. — Dhe ti, po të ishe në vendin tim, Xhafer, kështu do të veproje.

— Si?

— Do t'i silleshe mirë...

— Ajo është tjetër punë, po jo ta fusja brenda në postë.

Fatmiri heshti. Balli iu mvrejti dhe uli sytë. U bë një pauzë e nderë.

— Ta thashë — foli pastaj Fatmiri, pa i ngritur qepallat — ndofta, kam bërë gabim, po se si ndodhi ashtu dhe unë s'pata kohë të mendoja thellë, ose më mirë të veproja në çast. Më preku pamja e saj. Ishte vërtet për të qarë hallin! Ke për të parë vetë. Për ideal, do të më japësh të drejtë!

Xhaferi shikoi nga shoku me sy të trubu-luar.

— Ajo ka dhe një vëlla ushtar — shtoi Fatmiri.

— E ku ta dijmë ne, se mos na dha dokument.

— Dokument s'më dha, po unë për veten time e besoj.

— E ç'rëndësi ka fundi kjo? — ja bëri Xha-

feri duke u rrudhur akoma më shumë në fytyrë. — Sa ushtarë ka Republika!

— Ka shumë rëndësi — ja ktheu menjëherë Fatmiri. — Ajo nuk erdhi rastësisht këtu. E parë e punës, ajo e di se ne jemi ushtarë të këtij populli që është ngritur në këmbë për të mbrojtur të drejtat e gruas dhe e dyta, në mungesë të vëllait, vjen e na qan hallin në. Po ta kish vëllanë në shtëpi, ndofta s'kish për të ardhur. Tashti si t'i themi? Ik, se nuk merremi me këto punë, nuk na intereson halli yt apo nuk e njohim vëllanë tënd? Unë mendoj se, po të vepronim kështu, do të bënim gabim të rëndë.

Xhaferi kësaj here nuk e kundërshtoi, po u ngrit në këmbë dhe iu afrua dritares. Fatmiri e vështronte nga prapa dhe, sado që nuk e shihte në fytyrë, e ndjente se fjalët e tij sikur po ja fashitnin kundërshtimin e parë.

— Ku vajti na qëlloi ne! — pëshpëriti Xhaferi si me vete. — Për ideal, as që më kish shkuar ndër mend se një ditë...

— ...Do të vinte një vajzë në postën tonë — plotësoi Fatmiri, duke përfituar nga ajo mënyrë e ngadaltë me të cilën fliste ai.

Xhaferi u kthye. Fytyra e tij nuk e kish më rreptësinë e parë, megjithëse sytë i kish akoma të menduar.

— Ty të duket gjë e vogël, Fato!

— Po as ndonjë gjë e madhe si e merr ti! Ti e dëgjove komisarin se ç'tha, apo jo?

Ai e shikonte shokun në sy dhe s'i përgjigjej.

— Ne s'po bëjmë ndonjë gjë të keqe — vazhdoi Fatmiri. — E dëgjojmë njëherë ç'do të na

thotë. Bile u vonuam. Ajo e shkreta pret matanë dhe kush'e di se ç'mendon!

Xhaferi u ul prapë në cep të krevatit. Tjetri hapi sytë e tha:

—E, shkojmë?

Xhaferi tundi kokën sikur të turfullonte:

—Lere tani... Kështu është, kur shkelen rregullat!

Fatmiri nuk e ngau më fjalën, po u ngrit, mori këpucët e Xhaferit dhe ja solli përpara.

— Mbathi se ajo po pret.

Ai filloi t'i mbathë këpucët mekanikisht, me vetullat lëshuar, kurse Fatmiri iu afrua derës dhe qëndroi aty me frikë në zemër se mos komandantit i ndrohej mendja.

— Rregulloji pak ato flokët — tha Fatmiri, kur ai u çua më këmbë.

Xhaferi i ngriti flokët me dorë dhe vajti pas shokut. Atë çast, Fatmiri hapi derën dhe priu përpara, duke ndjekur tërthorazi lëvizjet e komandantit. Ai kapërxeu prakun si me zor, po kur u gjend përballë derës tjetër, Fatmiri, me qëllim, i lëshoi rrugë dhe ai e hapi derën vetë e hyri i pari brenda.

I KATËRTI

Bubullojnë kambanet e revolucioneve.

.....
Po dridhet bota e vjetër.

(«Poema e blinduar» I. Kadare)

Zarja sapo pa që ushtari i huaj u duk te praku i derës, u ngrit përnjëherë në këmbë, duke varur kokën mbi gjoks.

— Si je, shoqe? — tha Xhaferi.

Asaj i rrahu zemra fort, aq sa mezi i shquajti fjalët që tha ai, po kur ndjeu që pas tij hyri ushtari tjetër, sikur mori frymë lirisht.

— Kjo është ajo shoqja — tha Fatmiri, duke u futur në mes të tyre, me një pamje të çelur. — Ky është Xhaferi, komandanti i postës.

Komandanti i dha dorën. Zarja i zgjati të sajën dhe u mundua ta mbajë drejt, po dora iu drodh, aq sa Xhaferi e vuri re. Ndërkaq, Fatmiri kish zënë vend në karrigë. Xhaferi tha me zë të lartë:

— Si e ke punën, shoq

— Ulu, Zare, ulu — ja priti tjetri me zë të butë.

Zarja u ul buzë karrigës dhe, megjithëse ajo kërciti, vajza nuk qeshi si herën e parë. Fatmiri buzëqeshi dhe kjo Xhaferit i tërhoqi vëmendjen. Ai kish mbetur në këmbë dhe s'po arrinte dot të orientohej në kohë. Fatmiri ja bëri me shenjë të ulej dhe ai zuri vend në karrigën që kish ngelur bosh. Dhoma, për një çast, ra në qetësi të plotë.

Ata kishin krijuar padashur një trekëndësh të rregullt, duke i kthyer pjesërisht kurrizin njeri-tjetrit. Dy ushtarët qenë pothuaj përballë, kurse ajo vinte pak si mënjëanë.

Fatmiri tha:

— Shiko, Zare...

Vajza ngriti kokën. Ai ndjeu në fytyrë vësh-trimin e saj.

U bë një pauzë e shpejtë e pastaj ai shtoi:

— ... ne jemi shokët e vëllait tënd, prandaj mos ki turp, folë!

— Unë ta thashë... kisha një hall... — pësh-përiti ajo me një zë të zvergur.

— Na e thuaj atë hall — u hodh Xhaferi.

Zëri i tij tingëlloi i prerë e pak i ftohtë. Ush-tari e mori me mend se vajza i druhej komandan-tit të postës.

— Ti kot s'ke ardhur? — tha Fatmiri.

— Kot s'vija kurrë — ja ktheu ajo e shqetë-suar.

— Ne të kuptojmë, — ja bëri po ai — dhe na vjen mirë që na merr në këmbë të vëllait... pran-daj hidhe turpin poshtë...

Ajo lëshoi një psherëtimë të përmbajtur. Fat-miri shikoi shokun që rrinte i menduar.

— Të kisha vëllanë në shtëpi, -- arsyetoi vajza me një ton të pasingurt -- nuk ju prishja juve qetësinë...

— Pse, ku e ke vëllanë? — pyeti Xhaferi dhe këtë e bëri jo se nuk e dinte, por sepse donte të hynte rishtaz në bisedë.

-- E kam ushtar.

— Si ta quajnë?

— Mehdi.

— Mehdi kush?

— Mehdi Dule.

— Sa kohë ka që e kanë thirrur nën armë?

— Ka një vit e ca.

— E mban mend numrin e repartit?

— Numrin nuk e mbaj mend, po e di që nget tankse...

Dalëngadalë pyetjet e komandantit të postës e tërhoqën vajzën. Ajo ngriti kokën dhe Xhaferi pa sytë e saj të trubulluar e pak të habitur, fytyrën të hequr, buzët të thara. Ajo përgjigjej shpejt, pa u menduar gjatë, çiltër si ajo fëmija e humbur që, pasi ka heshtur një kohë, papritmas fillon e u përgjigjet me rradhë të gjitha pyetjeve.

Vështrimi i Xhaferit mbi vajzën tani nuk ishte më i ftohtë. Singëriteti i saj, të cilin ai e ndjeu menjëherë, sikur po ja davariste vargun e dyshimeve që i sillesh nëpër kokë.

— Hë, si është puna? — pyeti ai pas pak. Kësaj here, zëri i tij ishte i qetë, ishte toni me të cilin Xhaferi bisedonte zakonisht.

— Unë... ika... tha vajza, — ika nga shtëpia...

Po një valë mallëngjimi, që i erdhi papritur, ja këputi fjalën në mes.

Ushtarët e vështruan në sy dhe nuk e nganë.

— Ika se... s'desha të martohesha... — vazhdoi ajo pas pak, duke marrë frymë thellë. — Thashe... nuk desha...

Ajo u përpoq t'i mbajë lotët, po sakaq iu ngatërruan fjalët. Atëhere heshti menjëherë, iu lidh gjuha dhe lotët i ranë në prehër. Këtë gjë, si duket, ajo nuk e deshi dhe mbuloi fytyrën me duar.

Fatmirrit, sado që i erdhi keq nga ai mallëngjim

i papritur i vajzës, prapë me vete e quajti një gjë të mirë, një provë tjetër për të bindur shokun e tij.

Dhe vërtet, syt' e habitur të Xhaferit tani ishin ngulur diku në mur. Ai s'e priste, ndofta këtë skenë dhe kundër dëshirës së tij qe turbulluar. Në dhomë kumboi zëri i komandantit të postës:

— Kush deshi të të martonte?

— Ata...

Ajo u mat të shtonte akoma, po ngashërimi e kish mbërthyer keq. Duart iu drodhën në fytyrë.

— Prindërit, si duket... — tha Fatmiri.

Xhaferi tundi kokën me vetullat varur, ndërsa nofullat i qenë shtrënguar.

— Mos qaj — ja bëri komandanti i postës me një zë që dhe atij i tingëlloi i huaj për detyrën që kryente. — Ne nuk do të mund të të ndihmojmë dot, në qoftë se nuk do të na i tregosh të gjitha... Zarja zbuloi fytyrën dhe fshiu sytë me kurrizin e dorës. Pastaj psherëtiu thellë.

— Ç'të them, unë e shkreta... — theu ajo heshtjen e ngrirë të dhomës. — Unë s'desha... dhe ika... vajta...

Vajza për pak u ngatërrua prapë, po i erdhi në ndihmë Xhaferi:

— E njihje ti atë?

— Jo, nuk e njihja unë!

— Po babai e njihje, — pyeti Fatmiri.

— Zarja nuk u përgjegj.

— E njihje apo s'e njihje? — nguli këmbë tjetri, me një ton të prerë, aq sa ajo ja pat menjëherë.

— Nuk e di...

— Të vjen keq për babanë? — vërejti Fatmiri.

Biseda përsëri filloi të ndërpritet nga heshtja e vajzës.

— Po kush' e bëri këtë fejesë? — pyeti Xhaferi.

— Malua...

— Kush është ky Malua?

— Është shkesi... — Zëri i Zares kësaj here tingëlloi lirisht. — Ai ka martuar shumë vajza në fshatin tonë...

— E qartë... — ja priti Fatmiri. — Këta shkesët janë të tmerrshëm!

— Dale njëherë — tha me seriozitet Xhaferi, — ta marrim vesh mirë...

Vajza s'dinte ç'të bënte: shikonte herë nga njëri, herë nga tjetri. Ajo nuk i druhej më vështrimit, të ushtarëve si përpara.

— Zare, — foli Xhaferi, duke e thirrur për herë të parë me emër — mund të na thuash, pse nuk pranove të martohesh? Nuk të pëlqente ai djallë?

Ajo bëri një lëvizje të kokës që ata s'e kuptuan aty për aty se ç'deshi të thoshte me të, po kur ajo zuri të flasë, Fatmiri e ndjeu shpotinë në zërin e saj:

— Ai nuk është djallë... Është burrë i madh... i ka vdekur gruaja...

Fatmirit nuk iu durua e gati sa s'thirri:

«Shumë mirë ke bërë».

Xhaferi tha i përmbajtur:

— Ke shumë kohë e fejuar?

— Kam... — u përgjegj vajza me qepalla ulur. — Qëkur isha në shkollë...

— Po fshati ç'bëri? — pyeti Fatmiri me duf.

— Ç'të bënte fshati?... Kështu ishte zakoni atëhere... Vajzat fejcheshin të vogla.

— Po tashti? — pyeti i menduar Xhaferi.

— Tashti, jo — tha Zarja dhe fytyra iu çel nga sytë që i morën një shkëlqim vetëtitës. — Ka thënë shoku Enver, se atij që bën këto gjëra, do t'i presim kokën...

— E sheh, pra... — ja priti Xhaferi, ndërsa Fatmiri vuri re që ai mori frymë i lehtësuar.

Papritur ata u gjallëruan dhe biseda filloi të rrjedhë lirisht.

— Po ti pse nuk e prishe fejesën? — tha Fatmiri. — Partia e ka thënë shumë qartë...

Xhaferi ndërhyri:

— U bë mbledhje në fshatin tuaj për këto gjëra?

— U bë.

— Ishte në mbledhje yt atë?

— Jo...

— Komandanti i postës kërkonte tani të skjaronte çdo gjë me hollësi.

— Po pse?

— Kish vajtur në mal të presë lëndë druri për shtallat...

— Kastile e bëri? — tha Xhaferi.

Vajza ngriti supet.

— Po ti ishe?

Zarja nuk u përgjegj menjëherë.

— Isha...

— Ishe!? — tha Fatmiri.

— Po — ja pat ajo, duke hetuar ndryshimin e papritur të ushtarit.

— Po kur paske qenë atje, — tha i shqetësuar Xhaferi — si nuk u ngrite të flisje?

Vajza u kërrus aqoma, sikur ta ndjente atë çast mbi vete tërë barrën e fajit të saj.

— Partia të jepte dorën — u hodh Fatmiri. — Ti duhej më doemos të flisje.

— Po të kishe folur atëhere — tha Xhaferi, — do të kishe shpëtuar...

— Nuk doja t'i bëja keq babait... — tha Zarrja, duke vështruar pllakat e dyshemesë nën këmbë.

— E sheh sa gabim! — ja ktheu Xhaferi. — Kështu, i ke bërë keq dhe vetes dhe babait.

Vajza tha:

— Ju nuk i njihni njerëzit e tij...

— Të kujt? — tha Fatmiri.

— Të atij...

— Të dhëndrrit do të thuash? — pyeti Xhaferi.

— Po — pëshpëriti ajo.

Vështrimet e ushtarëve u kryqëzuan. Vajza sikur u mblodh në vetvete. Përsëri ra një atmosferë e nderë.

— Dëgjo — tha Xhaferi pas një heshtjeje të shkurtër. — Partia ka mundur armiç më të fortë e jo mos të mundë shkuesit dhe dhëndurët pleq. E kupton këtë?

— E kuptoj — tha vajza duke i treguar sytë e shkëlqyer. — Edhe atëhere e dija, po kisha frikë. Jemi shumë larg që këndeje.

— Partia është kudo — tha Xhaferi.

— Po tashti ke frikë?

Ajo ktheu kokën nga Fatmiri.

— Po të kisha frikë tani, nuk ikja.

Ajo heshti pak, pastaj shtoi duke kapërthyer gishtat e duarve njerin me tjetrin:

— Ata të shtëpisë më hoqën tri ditë përpara nga puna, më mbyllën brenda... Qëndisja në gjer-gjef... Donin të më çonin atje të ejten...

— Domethënë nesër?

Ajo tundi kokën, ndërsa duart nuk i lëvizte më.

— Po pastaj? — tha njeri nga ata.

— Pastaj?... Unë ika...

Ushtarët e ndjenin se ajo, sa herë kujtonte shtëpinë, mallëngjehej e s'e kish të lehtë të bisedonte.

— Ti bëre shumë mirë që ike — mori të flasë komandanti i postës me vetullat lëshuar. — Po pse nuk shkove te sekretari i partisë së fshatit të bisedoje me të?

Zarja ngriti kokën.

— Fshati ynë është i vogël e s'ka sekretar. Sekretari i kooperativës rri në Dyresh.

— Të shkoje në Dyresh — tha Xhaferi i vendosur.

— Kush më linte mua të shkoja gjer atje. Është larg Dyreshi.

Fatmirit i vinte mirë që ajo i kish menduar këto gjëra. Zarja tani fliste e qetë dhe e bindur.

— Je në rini? — pyeti sërish Xhaferi.

— Jo, nuk jam.

— Kush është sekretar i rinisë së fshatit?

— Kamberi, djali i Seitit.

— Pse nuk shkove te Kamberi?

— Shkova te Kamberi. I thashë që do të vete në postë dhe ai më tha: mirë, shko, vëllezër i kemi... mos u bëj merak, ata do të të përcjellin për atje ku do ti... Unë do të vete në Dyresh tha ai...

— Dhe erdhe këtu... — shtoi Fatmiri.

— Po — tha ajo, pa vënë re gazin e lehtë në buzët e ushtarit.

Ndërkaq Xhaferi tha i menduar:

— Vërtet, në hall të madh paske qenë, moj motër!

Pas këtyre fjalëve, ata nuk folën një kohë. Fa-

tmiri u ngrit dhe iu afrua dritares. Dy të tjerët qëndronin akoma ulur, të thithur në mendime.

— Po sikur të shkojmë ne e të bisedojmë me shokët e fshatit? — tha Xhaferi.

Vajza u ngrit përgjysmë nga karriga. Fytyra papritur iu bë e ashpër.

— Jo, jo — thirri ajo e egërsuar — nuk dua... Më mirë iki... Iki unë... marr malet.

Fatmiri iu afrua tavolinës.

— Ulu, ulu — tha me gjakftohtësi Xhaferi. — Ne s'do të bëjmë asgjë pa pëlqimin tënd! Apo jo, Fatos?

— Ashtu është — tha Fatmiri që rrinte në këmbë prapa tij.

— Ne mendojmë — vazhdoi Xhaferi — se ka njerëz në fshat që do të të ndihmonin, pa qenë nevojë të largoheshë kështu...

— Jo — tha ajo me këmbëngulje — nuk dua...

Zarja tani ishte zemëruar, buzët i qenë mbledhur, sytë i kishin marrë një shkëlqim të mprehtë.

Fatmirit sepse i erdhi keq. U ul në karrigë dhe u mundua të vështrojë Xhaferin, po Xhaferi kish ulur sytë. Heshtja që rënduar tepër.

— Si të duash — zuri të flas i qetë komandanti i postës. — Edhe në fshatin tuaj ka komunistë, ka njerëz të ndershëm që do të të kuptojnë drejt.

— E di, po më vjen turp tani...

— Si të të vijë më mirë — tha Xhaferi.

— Ju më kini në dorë... — pëshpëriti Zarja me zë të fikur.

Xhaferi u ngrys në fytyrë.

— Jo, — i erdh në ndihmë shokut Fatmiri — tani e ke ti veten në dorë...

— Unë dua të shkoj në hekurudhë...

Ajo i tha këto fjalë, duke hetuar fytyrën e Xhaferit. Xhaferi tha:

— Ne do të të ndihmojmë me sa të mundemi. Zarja lëvizi e lirë në karrigën e saj.

Fatmiri u ngrit prapë në këmbë, sepse s'duronte të rrinte ngulur në një vend. Xhaferi akoma nuk ishte çliruar nga mendimet shqetësuese. Ai zuri të pyesë rishtaz:

A i ke thënë njeriu se do të vije këtu?

— Jo... nuk i kam thënë njeriu...

— Të pa njeri kur erdhe për kënde?

Ajo sikur u step një çast e ja bëri me vonesë.

— Jo...

— Asnjëri, fare fare...

Fatmiri ndiqte dialogun i heshtur, duke parë shqetësimin e të dy palëve.

— Djali i Likos, — tha Zarja, — ai i vogli po kulloste qingjat...

— Ku?

— Te fusha e Përroit.

— Të pa gjë?

— Nuk e di, po unë për vete e pashë...

— I fole?

— Jo. Ai ishte larg...

— Kështu do të jetë — ndërhyri Fatmiri, duke marrë anën e vajzës.

— Unë nuk i rashë nga rruga... — shpjegoi ajo.

— E qartë, e qartë — tha komandanti me zërin e tij të prerë. — Tashti ne po të lëmë. Krevatin ja ku e ke, shtrihu dhe pusho.

— Jo, mirë jam — ja bëri ajo. — Rri dhe kështu...

— Pse, në karrigë do të rrish gjithë ditën? —
qeshi Fatmiri. — Shtrihu, mos ki turp. . .

Xhaferi u ngrit në këmbë. Pas tij, u çua menjëherë dhe ajo.

— Ulu — tha Fatmiri me një ton shpotitës —
Nusja ngrihet kështu. Po ti nuk u bëre nuse!

Vajza buzëqeshi me zor.

— Për çdo gjë — tha Xhaferi, para se të dalë
— trokit në derën për karshi!

— Prit — ndërhyri tjetri. — Ne s'e pyetëm,
mos do gjë për të ngrënë.

— Jo — tha ajo me të shpejtë, — falem nderit.

Komandanti që i ishte afruar derës, u kthye
nga ajo:

— Mos ki turp. Në qoftë se s'ke ngrënë, fol.
Ushtria e ka sofrën shtruar.

— Nuk më hahet, falem nderit!

I fundit doli Fatmiri. Ai tërhoqi derën ngadalë
dhe e mbylli pas vetes. Në dhomë ra qetësi e plotë.

Zarja sapo pa që mbeti vetëm, mori të çlirojë
shaminë e bardhë që e shtrëngonte në gushë. Deshi
ta hiqte fare nga koka, po nuk arriti dot. Atë çast
trokiti lehtë dera dhe ajo vuri duart në prehër,
ndërsa shamia filloi t'i rrëshqasë nëpër flokë. Kur
trokiti dera për së dyti, shamia i ra supeve.

Dera u hap ngadalë dhe Zarja pa sytë e qeshur
të Fatmirit. Ai qëndroi te praku.

Vajza u ngrit padashur në këmbë. Ai zgjafi
dorën nga ajo.

— Çelsi — tha ai. — Mbylle, po deshe, nga
brenda.

Ajo nuk lëvizi nga vendi. U mvrejt në fytyrë,
sytë iu fshehën prapa qepallave, shamia i ra për-
dhe. Ushtarit i ngeli dora e shtrirë.

Ata qëndruan një kohë të hutuar. Ajo e ngrysur, ai i habitur.

— Ta vë në vend? — pyeti ai ashtu vetvetiu.

Ajo s'u përgjegj menjëherë, pastaj diç pëshpëriti.

— Nuk të dëgjoj — tha djali.

— Nuk e dua... — ja bëri ajo, me një ton gati fëmënor, ku ndjehej turpi e zemërimi njëherazi.

Ai e kuptoi se ç'deshi të thoshte vajza dhe mori ta vendosë çelësin në vrimën e vet prapa derës.

Në vesh i gjëmoi zëri i saj:

— Unë, po të mos kisha besim, nuk vija tek ju.

Ushtari mbaroi punë shpejt, po kësaj here nuk pati guxim ta shikojë vajzën në sy.

— Ke të drejtë... — pëshpëriti ai dhe mbylli menjëherë derën pas vetes.

Dera u përplas dhe çelsi tringëlliti në çimento e ra përpara këmbëve të vajzës. Dhe ajo, në vend që ta ngrinte, e shtyti me majën e këmbës së djathtë. Çelsi u zhduk diku poshtë krevatit. Ballin e vajzës e mbuluan rrudha të holla.

Ah, të kish mundësi, ta flakte tutje nga dritarja atë copë hekuri të mallëkuar.

T'i flakte gjithë çelset që ndrynin brenda vajzat e reja! Me këtë hekur e kish mbyllur brenda babai për ditë e net të tëra!

Zarja ndejti në karrigë gjersa u lodh. Pastaj erdh e iu rëndua trupi, qepallat mezi i mbante. Ajo e ndjeu se nuk mund të qëndronte më ashtu. U ngrit nga karriga dhe iu afrua shtratit.

Shtrati prej hekuri ishte vendosur në cep të dhomës, i mbuluar me batanie, ndërsa përsipër dilte, si jakë, çarçafi i bardhë. Po Zarja nuk u shtri menjëherë. Rrinte dhe e shikonte dhe se si i vinte të

shtrihej mbi të. Ajo nuk ishte shtrirë kurrë mbi shtrat, aq më tepër mbi një shtrat të huaj.

Ndejti një copë herë në këmbë, po lodhja sa vinte i merrte fuqitë. Atëhere nuk duroi më dhe, kundër dëshirës që e përmbante, u ul ngadalë në cep të shtratit. Shtrati s'bëri zhurmë dhe ajo mori guxim e vuri kokën mbi jastëk. Menjëherë ndjeu kundërmimin e shtresave të huaja dhe iu kujtua sakaq shtëpia, ajo dhomë e madhe pa tavan, rrogofat, velenxat e verdha, jastëku me kashtë dhe dalëngadalë e mori gjumi...

I P E S T I

Lumtëria asnjëherë nuk e ka ngri-
tur njeriun në lartësi të atillë, sa
ai të mos ja ketë nevojën sho-
kut.

SENEKA

Xhaferi po rrinte në këmbë përpara drita-
res që binte nga sheshi, kur Fatmiri hyri
në dhomë.

— Ç'po shikon andej?

— Hiç... kot...

Dhe ti kot u bëre merak! — tha Fatmiri, du-
ke u shtrirë mbi krevat ashtu siç ishte.

Ai nuk foli, po Fatmiri tek vështronte kurrizin
e tij që kish zënë gjysmën e dritares, mendoi se
komandanti akoma ishte i shqetësuar.

Ata papritur heshtën dhe pikërisht në një çast
kur kishin aq shumë për të biseduar. Njeri shikon-
te tavanin e bardhë, tjetri kish hedhur sytë diku
në sheshin e vogël.

Për komandantin e postës kjo ishte një situatë që duhej gjykuar mirë. Fatmiri e dinte se ai çdo gjë tani e mendonte deri në hollësitë më të vogla. Vlerësonte situatën, hetonte rreziqet, bënte plane... Ai ishte komandanti i tij, po ata ishin njikohësisht dhe shokë dhe Fatmiri nuk mund ta duronte gjatë atë heshtje të rëndë që ish nderë në mes të tyre. Ai hoqi sytë nga tavani dhe vështroi nga kurrizi i Xhaferit:

— Hajde të bisedojmë.

Xhaferi zuri vend buzë krevatit karshi, kurse Fatmiri u ngrit ndenjurr.

— Hë, — tha ai me atë mënyrën e tij të çiltër — si do t'ja bëjmë?

— Atë po mendoj — tha Xhaferi duke e shikuar në sy.

— Besoj se tashti e hoqe merakun. Ajo s'është njeri i keq...

Ashtu është. Duket, halli e ka sjellë tek ne, po...

— Çfarë?

— Tani ramë ne në hall...

— Ajo bëri shumë mirë që iku — tha Fatmiri, pas një pauze të shkurtër.

Xhaferi e shikoi me dyshim.

— Mirë bëri, kush tha!

— Ti vazhdon akoma të çuditësh me atë që ka ndodhur...

— Çuditëm se kam dy vjet këtu dhe s'kam parë asnjë femër këndeje pari e jo më të trokasë në portën tonë.

Fytyra e komandantit ishte bërë shumë serioze.

— Hiç mos u çudit — u gjallërua papritur Fa-

tmiri.— Është tjetër kohë tani këndeje. Ti e dëgjove ç'tha komisari. Ç'kuptim do të kish marshimi i revolucionit në këto zona të thella, pa këto akte të guximshme? Ndofta kjo është vajza e parë që shkel prangat e zakoneve prapanike dhe kërkon të kapërxejë kufitë e ngushtë të fshatit. E kupton se sa gjë e madhe është: një vajzë e thjeshtë malësore e ndjen revolucionin në shpirt dhe ngrihet kundër botës së vjetër...

— Dakord, — ja priti Xhaferi — dakord, po s'ma kish marrë mendja se ajo do të ngjitej deri këtu e do të lypte ndihmën tonë. Ajo tha se kishte vëllanë ushtar...

— S'është vetëm nga kjo, them unë — ndërhyri tjetri me rrëmbim, — ushtarë kanë shkuar gjithnjë djemt' e fshatit, po motrat e tyre sado halle të tilla të kenë pasur, nuk di të kenë trokitur në postat tona. Arësyeja është gjetkë. Janë mendimet e reja që po vijnë në front të gjerë nëpër këto vise të humbura e po lëvizin njerëzit, po ngrenë në këmbë rininë...

Xhaferi kish ulur kokën dhe kur ra në dhomë heshtja, s'e ngau më bisedën.

Fatmiri ishte skuqur në fytyrë dhe qerpikët, tek loste gishtat e duarve, i lëviznin të shqetësuar.

— Fato, — tha i menduar Xhaferi, duke u ngritur në këmbë. — Mua më shqetëson diçka tjetër më e rëndësishme.

— S'ka gjë më e rëndësishme se kjo që thamë — ja bëri Fatmiri me një ton të prerë.

— Ti harron se ne jemi ushtarë — tha Xhaferi tek rrinte pranë dritares.

Ai i nguli sytë kurrizit të shokut.

— E pastaj?

— Pozita jonë është e veçantë...

— Po mos harro se dhe ne jemi pjesë e popullit. Si mund të rrimë ne larg halleve e gëzimeve të tij?..

Xhaferi u kthye në vendin e parë.

— Le t'i lemë këto — tha duke u munduar të tregohet i qetë. — Ta marrim konkretisht. Mua më shqetëson diçka serioze. Më vete mendja te një gjë: Po sikur të marrë vesh fshati që ajo ka ardhur në postë?..

Fatmiri ngriti supet. Xhaferi shtoi, duke i mëshuar zërit:

— Sikur të na vijnë këtu... në postë...

Tjetri qeshi me hundë:

— Ku të shkon mendje dhe ty. Po a e dëgjove si tha? Për këtë nuk di gjë asnjeri!

Xhaferi iu qas shokut. Vështrimi i tij ish i përqëndruar; ai merrte frymë pak me zor, dhe Fatmiri u bind dhe një herë se komandanti tij ishte i shqetësuar seriozisht.

— E para, — tha Xhaferi — ne jemi zbulues dhe sido që të jetë puna, nuk mund të besojmë verbërisht. E dyta, mos harro se një fëmijë e ka vënë re, duke u ngjitur për tek ne. Mjafton ky fakt që të ndodhë gjëja më e papëlqyer... Prandaj them, që çdo të papriture t'i dalim me kohë përpar.

— Mua më duket se edhe Zarja ka interes të na thotë të vërtetën, sepse në radhë të parë e tërë kjo bëhet për të!

— Jo në radhë të parë — ja bëri Xhaferi, — po kryesisht për të, për interesin e saj, kurse ne kemi interesa të tjera, interesa më të rëndësishme se sa ikja e një vajze nga shtëpia.

Kësaj here Fatmiri mezi priti që ai të mbarojë dhe nga padurimi u ngrit ndenjurr:

— Jo, s'jam dakord me ty. Këtu s'kemi të bëjmë me një interes thjesht personal. Në qoftë se ne i dalim në mbrojtje Zares, kemi mbrojtur të drejtat e saj, ato të drejta për të cilat lufton natë e ditë partia e gjithë populli.

— Fato, — tha Xhaferi, duke u munduar ta përmbajë kundërshtimin. — Ne jemi ushtarë, jemi në detyrë dhe praktikisht mund të ndodhë kështu.

— Mua më duket, — e ndërpreu tjetri — se cilado qoftë praktika, nuk duhet të harrojmë disa ide që na udhëheqin në jetë p.sh. . .

— Po më lerë të flasë deri në fund — tha Xhaferi, që po e humbiste qetësinë e parë. — Ta zemë se e mori vesh fshati që Zarja iku nga shtëpia. . .

— Fshati e ka marrë vesh — u hodh Fatmiri.

— Dakord — tha me duf Xhaferi. — Ti e kupton se çdo të thotë për një fshat, siç është Dara, i prapambetur e fanatik, të ikë një vajzë. Mirë the ti, kjo është vajza e parë që ikën nga fshati, e para që ngrihet, në këtë mënyrë, kundër zakoneve të këqia. Çdo të ndodhë. . . ose ç'po ndodh në fakt, ndërse ne po bisedojmë? I tërë fshati e ka marrë vesh. Ka filluar shqetësimi i përgjithshëm.

— Pse, doemos do të jenë shqetësuar të gjithë? Rinia me siguri është gëzuar. . .

— Po dëgjojmë një herë — shtrembëroi fytyrën i pakënaqur Xhaferi; — tani për tani nuk më interesojnë ata që janë gëzuar. E kam gjetkë fjalën, te ndonjë rrezik që na kanoset. Ki parasysn nderin e postës, d.m.th. tani kanë filluar hetimet, diskutimet, dyshimet. . . Gjithë njerëzit këtë bisedojnë.

Pyesin njëri-tjetrin, pyesin barinjte, pyesin femijet, dhe kur ja, papritur del ai kalamani qe zuri ngoje ajo dhe thote: Zaren e kam pare une duke shkuar per ne poste!

— Po pse thua duke shkuar per ne poste? Ajo mund te ketë dalë per te mbledhur karthija ose per te kullotur ndonje dhi. . .

— Jo, — ja ktheu përnjëherë tjetri — mos harrojmë se Zaren prindërit e kishin mbyllur brenda dhe fakti qe ajo është parë këndeje, mund t'i bëjë njerëzit me të drejtë të dyshojnë. Atëhere ç'do të ndodhë? Do të ndodhë qe të ngrihet fshati e të vijë këtu të na thotë ty dhe mua bashkë: «Ju na kini fshehur vajzën. Turp të kini, jeni dhe ushtarë të popullit!» Hajde skjaroje po deshe! Fanatikët kanë bërë të tyren, gojët e këqia kanë llapur poshtë e përpjetë. Armiku i klasës ka gjetur terren për të vjellur. Fjala ka shkuar në repart. Merr vesh komanda. E kupton se s'është kaq e thjeshtë?

Fatmiri nuk u përgjegj. Xhaferi mori frymë thellë dhe nuk vazhdoi më tutje. Flegrat e hundës i dridheshin lehtë, buzët i qenë tharë. Dy shokët nuk shikonin më njëri-tjetrin në sy.

— E thjeshtë nuk është — foli pas pak Fatmiri, duke bashkuar me dorë vetullat e rrudhura, — po ti e di më mirë se unë qe alarmi në çdo rast është i dëmshëm. . .

Xhaferi u prish në fytyrë dhe mori zjarr sërish:

— Unë alarm s'po bëj, po s'ka asgjë të keqe në goftë se u dalim përpara rreziqeve dhe ti e di qe këtu nuk jemi në shtëpi, as ta zemë, në shkollë, a në një qendër pune, po në postë, ushtarake dhe jo në ç'fardo postë. . .

Komandanti ishte prekur keq dhe Fatmiri nuk

e deshi kurrsesi këtë gjë dhe, sado që u mundua pastaj të ndërrojë tonin, prapë ata nuk bisedonin me qetësinë e parë.

— Ndofta e kam gabim, — mori flakë Fatmiri — po ne këtu s'jemi të ndarë nga bota, d.m.th. nga gjithë ato përpjekje që bëhen në gjithë vendin. Vërtet detyra që kryejmë, na ka veçuar në këtë majë mali, po me mendje dhe me zemër jemi të lidhur me gjithshka që gëzon e shqetëson popullin. Me këtë dua të them se ne i kemi të qarta mësimet e partisë. Ato materiale që kanë studjuar shokët e fshatit e të repartit, i kemi studjuar dhe ne. Prandaj, po erdhën, mirë se të na vijnë! Do t'u themi, pa hajdeni shokë të dashur, uluni dhe bisedojmë. Do t'u flasim hapur: Kjo që ndodhi nuk ju nderon. Ju akoma nuk e njihni mirë vijën e partisë. Tek ju bëhen martesë mbi baza të padrejta. Gratë e motrat tuaja nuk janë akoma të lira. Ç'bëni ju?

Komandanti i postës qeshi lehtë me shpoti. U ngrit në këmbë dhe, duke zgjatur dorën drejt tij, tha:

— Thua ti kështu, por po të ndodhë që ata të marrin vesh, nuk do të vijnë këtu të qetë. Ta them unë: në fshat do të përhapet fjala në këtë mënyrë: ushtarët atje lart na kanë rrëmbyer vajzën. E di ti ç'do të thotë për këtë fshat, që gjendet kaqë thellë në malësi, ku sapo kanë filluar të thyen konceptet e vjetra, t'u rrëmbejnë dy ushtarë një vajzë e t'ua mbyllin në postë?! Kjo do të ishte një fyerje për tërë fshatin dhe një rast shumë i favorshëm për fanatikët, për ata që s'na duan... Ata ç'nuk do të thonë dhe njerëzit e prekur në sedër, padashur do të përsërisin fjalët e tyre...

Kësaj here buzëqeshi Fatmiri, po Xhaferi, i rrëmbyer nga mendimet, nuk e vuri re.

— Po ne nuk jemi ushtria e vjetër që njerëzit të preken kaq shpejt. Populli na njeh mirë. Posta jonë qysh në fillim i është gjendur fshatit... dhe e ndihmon në çdo rast...

— Ushtria e vjetër s'jemi, u hodh përsëri Xhaferi — po mendimi i vjetër për ushtrinë, si diçka e huaj për popullin, që ka të bëjë me dhunën, si një forcë e verbër që mund të shkelë e prishë, mund të jetojë akoma në kokët e disa fanatikëve. Po kjo mjafton për të ndodhur ajo që thamë. Hajde pastaj mbushja mendjen njerëzve dhe qetësoji, po qe burrë!

— Ndonjë rrezik mund të ketë, — tha i menduar Fatmiri — po ne do të bisedojmë po qe nevoja me të zotët e punës, me shokët tanë e jo me fanatikët...

Xhaferi u largua nga dritarja dhe u ul në krevat.

— Dëgjo, — tha ai, me bërylet mbështetur mbi gjunjë — po erdhi puna deri këtu, çeshtja do të ndërlikohet keq. Sepse ata do të jenë të nxehur. Do të jenë nxehur gjakrat. Po edhe unë e ti zor se mund të rrijmë gjakftohtë. Ata do të vijnë këtu sipër. Do të na akuzojnë me zë të lartë si vagabondë, hajdutë, do të na bëjnë armiq fare! E kupton?

Tjetri nuk foli, po mënyra se si e vështroi e nxiti Xhaferin të vazhdojë më tutje:

— Ata do të thonë: e kanë rrëmbyer ushtarët! Dhe kur? Një ditë para dasmës! Atëhere, të revoltuar, do të na kërkojnë që t'ua nxjerrim jashtë medoemos. Ç'do të bëjmë ne në rast të tillë?

Xhaferi heshti dhe, duke ndenjmur në pritje, shikonte shokun drejt e në sy. Fatmiri me qëllim

nuk iu përgjegj menjëherë, në mënyrë që t'i kalonte tjetrit ai vrull shqetësues. Pastaj tha:

— Mua më duket se ne po e shikojmë këtë gjë pak ngushtë, me psikologjinë e detyrës që kryejmë. Nuk e marr me mend se si mund të ngrihet fshati e të vijë këtu. S'është aq kollaj sot t'i nxitësh njerëzit, aq më tepër me thashethemet e fanatikëve. Po leta zemë për një çast se fjalët e fanatikëve do bëjnë efekt. Kush është ai burrë që do të guxojë të nxisë njerëzit kundër postës sonë? Ata e dijnë se postaja jonë është një objekt ushtarak i rëndësishëm. Të mos harrojmë se në fshat ka pushtet, ka komunistë, ka plot njerëz të ndershëm dhe s'ka si të nxiten kaq kollaj...

Xhaferi në vend që ta vazhdonte bisedën, u shtri në krevat duke lidhur duart prapa kokës dhe ra në mendime. Mendonte për rrezikun që mund të çononte nderin e postës. Ky ishte një rrezik që s'kish të bënte me zhurma, me sinjale. Aparatet nuk hynin në punë fare. Përvoja e gjatë që kish fituar në detyrë, nuk i shërbente. Dhe sikur të mos mjaftonin këto, kësaj here ai nuk po merrej vesh, as me Fatmirin, me të cilin në situata të ndera gjithnjë ishte kuptuar, bile edhe pa fjalë.

Komandanti i postës kish rënë vërtet në një hall të madh.

— Unë kështu mendoj — tha me vete Xhaferi. — Bëmë mirë që e strehuam vajzën, po duhet të shqetësohemi seriozisht për pasojat që mund të na ndodhin.

— Ngreu shih atëhere se mos po vijmë — ja bëri Fatmiri.

Xhaferi ngriti pak trupin dhe, padashur, pyeti:

— Kush?

— Ata të fshatit, kush tjetër!

— S'është për tu tallur, Fato! — tha duke ne-
tuar fytyrën e shokut dhe u çua shesh.

— Po as për të menduar në panik gjithë këto
gjëra! — ja ktheu Fatmiri me një farë shkujdesje
që Xhaferit nuk i erdhi mirë. Aq më tepër që, pas
kësaj, Fatmiri u shtri, duke thyer nën kokë jastë-
kun më dysh.

Ata heshtën një çast. Fatmiri, bile, mbylli sytë,
sikur s'po ndodhte asgjë.

— Fato!

— È! Ç'ke? — tha ai me qepallat ulur.

— Mos të zuri gjumi?

— Jo, nuk kam gjumë!

— Thashë, se t'u bënë kaqë orë pa fjetur.

— E ku të zë gjumi sot!

Komandantit i pëlqeu kjo përgjegje: ai s'ishte
aq indiferent sa tregohej!

Biseda me kaq sikur mbeti. Në mes të dy sho-
këve u ndeh një pauzë e zgjatur.

— Si thua, ç'do të bëjmë? — tha Xhaferi me një
padurim jo të zakonit për të.

— Ti je komandant — tha Fatmiri, me sytë të
hapur përgjysmë. — Unë i bindem urdherit tënd!

— Lëri këto, mos u tall — ja pat tjetri me keq-
ardhje. — Kur të kam komanduar ndonjëherë, që
të të komandoj tashti! Çou të bisedojmë.

Fatmiri hapi sytë dhe u kthye në brinjë, me
fytyrë nga ai.

— Unë them të flasim me komisarin — tha
Xhaferi.

— Ç'ti themi komisarit që tashti?

— Të njoftosh komandën në kohë, s'është kurrë keq — tha Xhaferi me një ton të vendosur. — Bile, them të nisem vetë.

— Pse të shkosh ti, shkoj unë — u hodh Fatmiri, duke u çuar buzë shtratit. — Megjithëse them hëpërhë nuk është nevoja të vemi gjer atje, kur mund të merremi vesh dhe ndryshe.

— Jo, jo, Fato, — tha i merakosur Xhaferi — të shkojë njëri nga ne dhe të bisedojë shtruar me komisarin. Ta them unë që dhe ai nuk do ta ketë kollaj të përgjigjet. Këtë nuk e përfshin as rregullorja, dhe as di që të ketë ndonjë orientim konkret...

— Kujton ti — tha me të qeshur Famiri, — po partia i parashikon të gjitha. Ushtria s'mund të rrijë e mënjanuar nga gjithë ato që po ndodhin përçark saj. E thamë këtë gjë kaq herë.

Xhaferi dëgjonte me ballin të rrudhur, ndërsa fytyra e tjetrit ishte e qetë.

— Ngreu — tha pastaj Xhaferi i ngutur; — nis u sa pa u bërë vonë.

— Domethënë të nisem — ja bëri Fatmiri në mëdyshje, duke u munduar ta shohë Xhaferin në sy. Po ky me qëllim nuk ja tregonte sytë.

— Po, po, veç dëgjomë se ç'do t'i thuash...

— Nuk ka nevojë fare — ja ktheu Fatmiri. — Ne sot biseduam aq shumë, sa s'kemi biseduar kurrë bashkë.

— Jo, jo, ka nevojë!

Komandantit nuk i erdhi mirë, kur pa që Fatmiri u ngrit në këmbë. Iu duk sikur akoma ai s'deshi, ta kuptonte seriozitetin e çështjes.

— Ka nevojë se janë gjëra me zarar — u për-

poq të arësytetjës Xhaferi. — Do t'i thuash se erdhni vetë. Ne, i thuaj, as nuk e njihnim fare. Pastaj i thuaj se e kemi vendosur në dhomën numër dy. Po të pyesë se ç'ka thënë ajo, tregojta të gjitha me hollësi. Mos harro t'i përmendësh të vllanë që ka ushtar...

Fatmiri zuri të përgatitej për udhë. Hoqi rrobat e vjetra dhe mori pantallonat e uniformës së liritalljes. Xhaferi ishte ngritur dhe ai në këmbë dhe bariste nëpër dhomë i menduar.

— Në rast se të pyet për mendimin tonë — vazhdoi ai, — ja thuaj pa frikë. Ne jemi për ta ndihmuar, po megjithatë ne, thuaji, jemi ushtarë, prandaj urdhëri i komandës dhe fjala e saj janë ligj.

Fatmiri, i veshur, mori pastaj të lustrojë këpuçët. Xhaferi vështronte nga dritarja. Dëgjohej fëshfërima e furçës.

— Po sikur të thotë komisar: ç'kini bërë këstu? — tha Fatmiri, duke ndaluar lëvizjet e dorës.

Xhaferi u kthye me fytyrë nga ai. Vështrimet e tyre u përpoqën.

— Sikur të thotë... — përsëriti ai si me vetë.

— Të thotë: — plotësoi mendimin tjetri — ç'merreni me këto gjëra... Ta zëmë se do të jetë prezent dhe komandanti. Të thotë: ju e dini se ç'detyrë delikate kini...

Pas këtyre fjalëve, ai vazhdoi të lustrojë këpuçët, kurse Xhaferi i vajti pranë dhe tha:

— Thuaji, shokut komisar...

— Hë, ç't'i them?

Xhaferi u ngatërrua dhe mbeti një çast:

— ... thuaji... sa ne bëmë këtë... e bëmë, duke u nisur nga qëllimi... qëllimi i mirë, sigurisht...

ose thuaji: hajdeni vetë, takojeni dhe bisedoni...

Ushtari, i veshur me uniformë, iu afrua pasqyrës të varur në mur.

— Po sikur të vijë e të gjejë fshatin mbledhur para postës?

Ai qëndronte prapa tij dhe kur Fatmiri, duke lëvizur kokën, zbuloi një cep të pasqyrës, pa fytyrën e ngazëlluar të shokut. Dhe në vend që të përgjigjej, u kthye me fytyrë nga dritarja.

— Hë, ç'të bëjmë, atëhere? — pyeti Fatmiri duke rregulluar flokët e shkurtër para pasqyrës. — Dëgjon ti?

— Jo, nuk dëgjoj — tha me një zë të nervozuar Xhaferi.

Fatmiri u mundua të marrë një pamje serioze; rregulloi bustinën në kokë dhe, duke bërë një hap nga ai, iu paraqit ushtarakisht:

— Shoku komandant i postës, më lejoni të nisem për të kryer detyrën e ngarkuar?

Xhaferi nuk lëvizi, as e ktheu kokën. E prapë Fatmiri qëndronte pas tij gatitu, me trupin drejt dhe dorën nderur në cep të ballit. Ata ndenjën kështu për disa çaste. Në mes të tyre vetëtinte një tufë rrezesh që hynin nga dritarja anësore. Ishte një atmosferë gazi të fshehur e zemërimi të lehtë njëherazi. Asnjëri nuk donte të jepte veten i pari... Dhe, ndofta, kjo gjendje do të zgjaste akoma, po të mos kish tingëlluar zilja e telefonit në koridor.

I pari, si gjithnjë, u sul te aparati Fatmiri. Xhaferi ndenji në mes derës së hapur.

— Urdhëroni, shoku komisar, Shqiponja ju dëgjon.

Përqark ishte aq qetësi, sa zëri i komisarit që vinte së largu ndihej qartë.

— Gjatë natës së kaluar, shoku komisar, siç kemi njoftuar, nuk pati asgjë të rëndësishme.

Fatmiri dëgjonte duke lëvizur këmbët në çimento dhe herë pas here hidhte shikimin nga Xhaferi. Ai vazhdonte të qëndronte në të njëjtin vend në mes të derës.

— Po, po, — tha ai në telefon duke shtrënguar dorezën — i muarëm materialet dhe kemi filluar nga studimi... Na mjaftojnë...

Përsëri jehoi zëri i largët. Prapë ushtari dha skjarime.

— Jo, Xhaferi akoma nuk është nisur. Do të niset më vonë. Kështu është puna. Ja, merreni vetë. Do t'jua tregojë ai si qëndron çështja.

Komandanti i postës kapi dorezën e aparatit dhe, duke i mëshuar zërit për të fshehur tronditjen, thirri:

— Urdhëroni, shoku komisar!

Në fillim Xhaferit sikur nuk i vinin fjalët e nuk dinte nga t'ja niste. Po kur ndjeu që komisari andej nuk shqetësohej nga pauzat e tij, përkundrazi priste me gjakftohtësi e durim dhe kur ai zuri t'i raportonte, dhe komisari nuk i bënte asnjë ndërhyrje, bile nga zëri dukej se e inkurajonte, atëherë Xhaferi mori zemër. Filloi t'ja tregojë ngjarjen me hollësi, i tha se ç'ishte ajo vajzë, rrethanat që e kishin shtyrë të vinte në postë dhe mendimin e tyre. Pastaj i tha se për këtë qëllim do të nisej për në repart Fatmiri.

Pas gjithë këtyre skjarimeve, Xhaferi heshti, vetëm dëgjonte, duke përsëritur me ton të prerë përgjegjen ushtarake: «Si urdhëron!» Dalëngadalë, ai u çlirua nga ajo ngathtësi që e kish mbërthyer para se të merrte telefonin në dorë. Fytyra erdhi e iu çel dhe sytë i morën një shkëlqim të qetë.

— Si urdhëron, shoku komisar! — kumboi fortë para se të ulë dorezën zëri i Xhaferit. — Si urdhëron, ashtu do të veprojmë!

Komandanti i postës mbylli telefonin dhe fshiu ballin, sikur të kish shkarkuar nga vetja ndonjë barrë të rëndë. Fatmiri e shikonte me sy të qeshur. Tjetri ngriti kokën dhe s'u druajt të buzëqeshë.

— Zhvishu — ja bëri ai me një zë të ngrohtë. — S'është nevoja të nisesh.

— Këtë e mora vesh — ja priti Fatmiri që kish zënë gjithë derën. — Tjetër ç'tha?

— Do të na njoftojë më vonë se ç'do të bëjmë.

— Edhe këtë e mora vesh — shtoi ai duke u larguar nga dera që të hynte Xhaferi. — Tjetër?

— Tjetër? Tha që s'ka asgjë të keqe ajo që kini bërë. Drejt kini vepruar, po prapë kini kujdes. . .

— Për çfarë?

— Ti e dëgjove ç'biseduam! — tha Xhaferi duke e parë shokun sërish me dyshim.

— Ec brenda se mos e zgjojmë atë... — tha me zë të vogël Fatmiri, duke tërhequr pas derën e dhomës.

Xhaferi kafshoi lehtë buzën dhe vetëm atë çast u kujtua se kish thirrur në telefon, duke harruar se biseda e tij me komisarin mund të qe dëgjuar në dhomën për karshi.

I GJASHTI

**Kurrë nuk është e gjatë rruga
që të shpie drejt së vërtetës.**

Fjalë e urtë.

Po vete njëherë lart — tha Xhaferi.

— Mirë, shko — ja bëri Fatmiri që po zhvishte uniformën.

Ai kaloi me hap të lehtë nëpër korridor dhe ngjiti shkallat e kullës.

Mbi kullë që derdhur dielli i tërë. Një puhi e hollë fëshfërinte nëpër gjethet e drurëve. Komandanti i postës rrudhi sytë dhe vështroi rrugën e bardhë që dredhonte tatëpjetë. Ajo ishte e shkretë. Më poshtë vinte fshati, i shpërndarë nëpër luginë. Njerëzit, si çdo ditë, kishin dalë në punë. Brigadat prashisnin nëpër ara. Që larg shquanin rrobat plot ngjyra të grave. Tek-tuk duke ndonjë që lëvizte nëpër rrugët e fshatit. Përtej, në oborrin e shkollës ishin grumbulluar fëmijët.

Xhaferi mori frymë thellë. Fshati atje poshtë bënte jetën e tij të zakonshme. Kulla zotëronte gjithë vendin përqark.

Kur zbriti poshtë, ai nuk dinte ç't'i thosh Fatmirit që po pregatiste drekën, në dhomën e vogël që ata quanin kuzhinë.

— E? — pyeti Fatmiri, duke trazuar me lugë miellin e skuqur në tigan.

— S'pashë ndonjë gjë për t'u shqetësuar — tha Xhaferi. Atij i piceruan sytë nga tymi i stufës së vogël dhe u ndal te praku i derës.

— Interessant, — shtoi Fatmiri i përkulur mbi stufë — edhe në këtë rast, kundërshtarin tonë ideologjik e përfytyrojmë me psikologjinë ushtarake, sikur njerëzit e Zares do të ngjiten për tek ne me taborë.

Xhaferit nuk i pëlqeu ky mendim, po nuk bëri zë; vetëm vështoi me bisht të syrit shpinën e shokut të veshur me përparëse të bardhë.

— S'e di, — foli prapë i pari — në do ta kënaqim mysafirin. Ky mielli kësaj radhe nuk është aq i mirë për hallvë...

— Të kish mundësi që edhe ai fëmija ta harronte që e ka parë Zaren...

— Bjermë pak sheqerin — urdhëroi Fatmiri, duke lëvizur me vrull lugën në tigan. — E ke poshtë në dollap.

Ai mori sheqerin nga dollapi dhe u afrua te stufa. Tjetri hoqi tiganin.

— Ma jep mua — tha Fatmiri. — Ulu ti se e bëj vetë.

Në një rast tjetër, Xhaferi do të kërkonte ta

gatuanin së bashku, po atë ditë e kishte mendjen të prishur. Ai u ul në stolin afër tavolinës dhe vështronte i përhumbur Fatmirin tek gatuante.

— Dëgjo këtu — tha Fatmiri, duke vënë prapë tiganin në zjarr. — Njëherë, një shok që ka shërbyer në marinë, më tregonte diçka të çuditshme: në flotat ushtarake dikur, mundet dhe tashti në ato borrojeze, ishte ndaluar rreptësisht të hynte femra në anije. Simbas rregullit, anijen që e kish shkelur këmba e femrës, s'e quanin më anije luftarake, po e bënë me thimjamë, për të larguar shpirtrat e këqia dhe e kthenin në anije transporti. Me një fjalë, shndërrohej në anije hamalle, siç i thonë marinarët ushtarakë.

Xhaferi shikonte ngultas, ndërsa buza e poshtme i qe lëshuar.

— E ç'do të thuash ti me këtë?

— Dua të them — u kthye me fytyrë Fatmiri — që kanë ndryshuar kohërat dhe ti mos u shqetëso kaq shumë. Punë e madhe dhe po erdhën, fundi ç'do të ndodhë? Nuk dëgjon ç'po bëhet për gruan?!

— Fato, — kumboi zëri i Xhaferit me një notë qortimi — ty gjithmonë të pëlqen të filosofosh e të ëndërrosh dhe nuk e ke keq. Po unë, nuk e di, e ndjej thellë përgjegjësinë. Tani për tani duhet menduar si të dalim faqebardhë nga kjo situatë, ku kemi hyrë.

Fatmiri hodhi ujë në tigan dhe, duke e trazuar ngadalë, tha:

— S'kemi pse të shqetësohemi aq shumë. Ti e dëgjove se ç'tha komisarit? Kjo që po bëjmë, nuk është jashtë detyrave tona...

— Prit njëherë se kush po thërret — e ndërpreu Xhaferi duke u ngritur në këmbë. Fatmiri vuri re sytë e tij të habitur.

Pas një heshtjeje të shkurtër, zëri nga jashtë u dëgjua i qartë në kuzhinë:

— Djema, o djema!

Ushtarët u shikuan në sy.

— Kush të jetë ky? — ja bëri Xhaferi fytyrë-ngrysur. Fatmiri hoqi tiganin nga zjarri. Në dhomë ra qetësi e plotë.

— Po dal unë — tha Fatmiri.

— Jo, rri ti — ja priti komandanti i postës që mendonte se kish ardhur çasti kritik.

Fatmiri vuri përsëri tiganin në zjarr.

— Po ti lëre njëherë atë të shkretë tigan — u nxeh Xhaferi, kur tiganin zuri të bëjë zhurmë.

Fatmiri e hoqi dhe atë çast u dëgjua sërish zëri nga jashtë:

— O Xhafer!

— Xha Fadili është — tha i qetë Fatmiri. — Mos e prish gjakun!

Balli i Xhaferit ishte mbuluar me bula djerse. Ai kaloi kurrizin e dorës mbi ballë dhe mori frymë lirish:

— Dreqi ta hajë! Më mirë të qe situatë luftarake se sa kjo gjendje kështu...

— Luftë është dhe kjo — dëgjoi nga pas ai kur mori të dalë në korridor. Fatmiri e vuri sërish tiganin në zjarr.

Xhaferi hapi derën e postës dhe pa sheshin që zbardhonte nga tufa e deleve. Bariu me bërrucin krahëve kish hyrë në mes të tyre dhe po e ndillte tufën për nga pylli i vogël që zbriste tatëpjetë.

— Xha Fadil! — thirri ushtari nga praku i derës.

Bariu ktheu kokën dhe vuri dorën strehë mbi ballë. Pastaj, qetë-qetë, ndolli prapë bagëtinë me gjuhën e tij.

Xhaferi u ul në stolin e gjatë, të ngulur në krahun e djathtë të derës. Bariu u afrua duke goditur token me kërrabë. Sytë i qeshnin përmes vetullave të zbardhura. Ushtari u ngrit në këmbë, duke zgjatur dorën nga i ardhuri.

— Thashë se mos flinit, kushedi — tha plaku, tek zuri vend në krah të Xhaferit. — se ju jeni si lakuriqët ndonjëherë. Natën rrini syhapur, ditën bëni gjumë. Po si shkoni këndeje?

— Mirë, falem nderit... Si në detyrë...

Bariu mbështeti mjekrën në kokën e kërrabës, po atë çast dy dele varën këmbët te dritarja e krahut tjetër të postës dhe ai u ngrit.

Xhaferit i rrahu zemra.

— Mos andej, mos, moj të uruara — ja bëri plaku duke i ndjekur delet.

— S'ka gjë, xha Fadil, s'ka gjë, po hajde, ulu! Ai u kthye ku ishte dhe, si u qetësua, nxori kutinë e duhanit. Ja zgjati ushtarit, po ushtari buzagaz vuri dorën në gjoks.

— E di që ju ngatërroj, — tha plaku, tek hapi kutinë prej alumini. — Ti e pi apo Fatmiri?

— Fatmiri e pinte, po dhe ai e la se e mbyti kolla.

Plaku nxori majën e gjuhës dhe lagu kartën e cigares.

— Ti kur s'e mësove këtu, s'ke për të pirë kurrë! Xhaferi shikonte xha Fadilin që shkreppte ma-

satin. E kish parë kushedi sa herë fytyrën e tij, me ato faqe të flashkëta e mjekrën pak të këcyer, me mustaqet e rralla që i binin në dy cepat e buzëve, po tek e sodiste kësaj here dhe mendonte se kush ish fshehur brenda, i shëmbëllente disi ndryshe.

Bariu i kooperativës kalonte herë pas here nga ato anë dhe ishte miqësuar me ushtarët e postës. Po atë ditë përse vallë të kish ardhur? Përgjigjen e kësaj pyetjeje kërkonte vështrimi ngulmonjës i Xhaferit që vërtitej në fytyrën e plakut.

— Si ka ardhur puna, more Xhafer, — tha plaku duke thithur shpesh cigaren e trashë që mezi po ndizej. — Të jesh ushtar e të mos pish duhan! Dhe ku, në majë të malit, ku rrojnë çakajtë! Kur isha unë ushtar në kohën time gjithë parat duhan i bëja. Ishte mërzi e madhe atëhere ushtria. Vetëm duhani të bënte pak derman...

Xha Fadili ishte njeri i muhabetit, po komandanti i postës kësaj here nuk e kishte të lehtë ta dëgjonte me vëmendje.

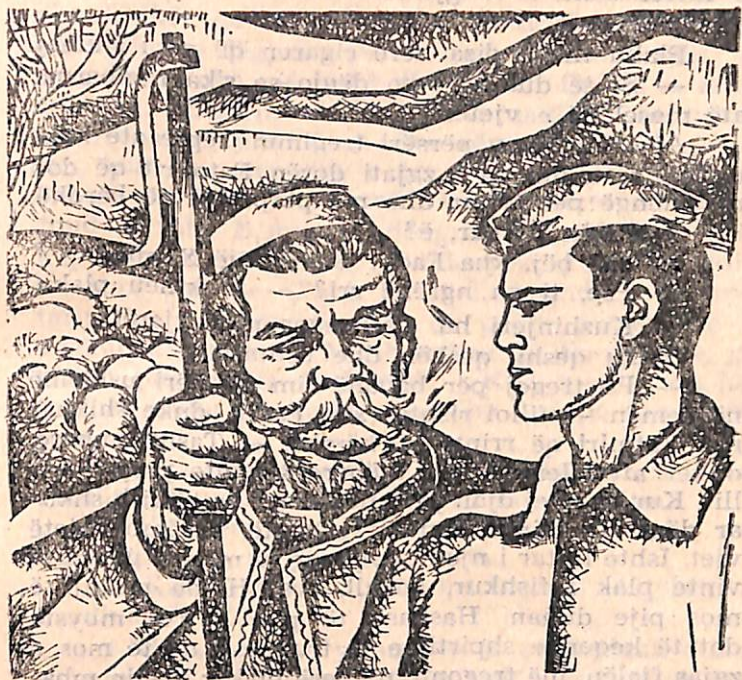
— Dëgjo të them një mesele të lashtë — filloi ai me atë maturinë e tij pleqërishte. — Se kështu lidhen këto gjëra: ju shoh ju kapedanë në mes kapedanëve dhe më vijnë ndër mend ca histori të vjetra.

Xhaferi tundi kokën në shenjë miratimi, sado që mendjen e kishte gjetkë.

— Plaku im — vazhdoi xha Fadili — e ka pasur bërë ushtrinë në Jemen. E di ku bie Jemeni? Tutje, më larg se Anadulli.

— E di, e di — tha ushtari. — Tani Jemeni është bërë Republikë, po populli akoma lufton kundër feudalëve që duan të sjellin mbretin.

— Ashtu, ë? — u çudit bariu. — Thuaju të

vijnë tek ne, të mësojnë si zhduket fara e atyre dreqërve. Se kjo punë do zanat, ore! Kush e di se ç'yrnek kanë marrë ata. Se ka yrneke plot sot! Duket flori, po është safi bakër. Thuaji atij komisarit tënd që t'ja shtjerë në vesh qeverisë...

Ushtari vuri buzën në gaz, po plaku ndenji serioz.

— Mirë, xha Fadil, do t'ja them, po historinë

e luftës sonë e di gjithë bota. Po të duan le ta mësojnë...

Plaku thithi disa herë cigaren që po i shuhej.

— Si të duash... po dëgjo se s'kam mbaruar atë meselenë e vjetër...

Ai e ndërpreu përsëri tregimin, sepse atë kohë u hap dera dhe ai i zgjati dorën Fatmirit që doli me mëngë përveshur dhe me përparëse të bardhë.

— Paske gatuar, ë?

— Ç'të bëj, xha Fadil. do të hajë Xhaferi!

— Pse, ti pa ngrënë rri? — ja ktheu plaku.

— Kuzhinjeri ha, pasi ngopen të tjerët!

Plaku qeshi, qeshën dhe ushtarët.

— Po tregoj për babanë tim që bëri ushtrinë në Jemen — filloi rishtas xha Fadil, duke shikuar nga Fatmiri që rrinte në këmbë. — Tashti, mbase, duket afër Jemeni, po atëhere ngjante prapa die-llit. Kur të nisej djali për andej, zëre se të kish shkuar dëm. Sa rrinte, thue ti? Dhjetë, pesëmbëdhjetë vjet. Ishte lastar i njomë e, po qe se mbetej gjallë, të vinte plak i fishkur, kokall, ore! Hajde pastaj të mos pije duhan. Hashash të pije e s'ta mbyste dot të keqen e shpirtit e të trupit. E që të mos e zgjas fjalën, më tregonte njëherë plaku: kishin mbaruar asqerllëkun dhe vinin për në shtëpi me një maunë. Ishin kushedi se sa shpirt, të gjithë shqiptarë që qenë dergjur me vjete në dhe të huaj. Rruga nuk kish të sosur nëpër një det të keq që aman o zot. Vdiqën kaq herë e kaq herë u ngjallën. Kuj-tuan se do t'i linin kockat në fund të ujit, po s'qe e thënë, shqyrr. U vdiq vetëm një shok. Nuk di nga ishte, po shqiptar qe. E kish vrrarë keq dheu i huaj dhe nuk e duroi dot rrugën nëpër dete. E shkundi

dallga deri sa i mori shpirtin fare. Komandanti turk dha urdhër që ta hedhin në fund të ujit. Tanët bënë sikur e dëgjuan, po s'e lanë shokun rrugës. U mblodhën kokë më kokë dhe lidhën fjalën. E muarën të vdekurin dhe e mbështuallën fshehurazi me rrobat e tyre. Kush dha këmishën, kush pallton, kush kapotën dhe e bënë shokun dëng, dëng, ore, të më besoni. I thonë vëlla, s'hidhet vëllai në fund të ujit! E muarën dengun dhe, që të mos e kuptonin turqit, e bënë si ndenjësë, ja si ky stoli ku jemi ulur ne. Ç'nuk ka pjellë mendja e shqip-tarit nga e keqja. Shyqyr që qëlloi dimër dhe i vdekuri kish duruar. Me të arritur në dheun tonë, ja kishin çuar nënës së shkretë... Këtë mesele ma ka treguar plaku me gojën e tij dhe unë po jua them juve...

Cigarja ishte shuar në mes të gishtave të Xha Fadilit. Ai nxori përsëri eshkën dhe masatin.

— Sot këto ngjarje duken të pabesueshme, — tha Fatmiri — po janë të vërteta.

— Kanë ndryshuar shumë kohërat — shtoi i menduar Xhaferi.

— Oj, s'kanë ndryshuar — ja priti plaku duke u munduar të nderë kokën e nxirë të cigares me eshkë. Po ai s'e kish hedhur akoma eshkën, kur Fatmiri tha:

— Po me gratë si i kini punët, xha Fadil?

Plaku ngrii vetullën e djathtë dhe vështroi me dyshim nga ushtari:

— Me gratë?

Xhaferi qëndronte i heshtur në mes të dy burrave e sakaq mendonte: «Ç'muhabet hap dhe ky Fatmiri!»

— E, me gratë! Ç'po bëhet në fshatin tuaj për të drejtat e grave?

Xha Fadili hodhi eshkën nën këmbë:

— Më zure ngushtë tashti!

— Po pse, o xha Fadil? — vazhdoi gjithnjë Fatmiri i cili, duke qëndruar në këmbë, nuk ja ndante për asnjë çast sytë plakut.

— Se nuk i kemi punët aq mirë — tha bariu, duke qëruar zërin e zvergur dhe pastaj shtoi. — Pse, e muarët vesh dhe ju këndoj?

— Jo — u hodh Xhaferi përnjëherë.

— Pse, ç'ka ngjarë? — e ngacmoi tjetri.

— Në mënyrën se si fliste plaku, tek e mbante trupin pak të kërrusur, ai kishte diçka që e bënte të druajtur.

— Iku shejtani, iku — foli bariu me të psherëtirë. — Janë bërë prindërit një grusht.

— Cila kështu? — pyeti Fatmiri.

— E bija e Safet Dules, Zarja. Nesër do të mar-tohej...

— E ku të ketë shkuar? — e ngacmoi qetë-qetë ai që rrinte në këmbë. Xhaferit befas i kaloi një e rrënqethur në shtat.

— Nuk e di, po ka ikur që mbrëmë — tha plaku dhe, për t'i shpëtuar vështrimit ngulmonjës të ushtarit, ktheu kokën nga Xhaferi.

— Ashtu! — u habit padashur komandanti i postës.

Megjithëse xha Fadili mundohej të mos e jep-te veten, prapë dukej i hutuar tani. Fatmiri e ndjeu dobësinë e tij dhe s'e la të kalojë këtë rast.

— Kjo është e qartë! — tha duke u hequr i shkujdesur. — Kush e di se ç'burrë do t'i kenë dhënë prindërit. Besoj, as e kanë pyetur fare. Po të jetë

kështu, dhe kështu është me siguri, mirë ua ka bërë, për nder!

— Pse, si thua ti, mor bir, ka prind që t'i dojë të keqen fëmijës?

— Ta them unë, xha Fadil, që nuk i kanë dhënë burrë për të qenë — ja pat me rrëmbim Fatmiri, sado që ishte në krah të Xhaferit dhe ai i binte për herë të dytë me bërryl.

— Vajza kish shumë vjete fejuar — u mundua të shpjegojë plaku shtruar. — Ajo ta thoshte, xhanëm, që përpara. Ata s'do ta martonin me zor. Kush të marton me zor sot! Po vajti e gjeti një ditë para dasmës.

— Vajza do të ketë pasur ndonjë shkak të fortë — foli Xhaferi, si të fliste për një gjë të zakonshme.

— Babai do të ketë menduar vetëm për interesin e tij — tha Fatmiri. — Në këtë mes do të ketë luajtur leku, kurse për jetën e vajzës nuk i është bërë vonë fare.

Plaku kish kthyer kokën nga ushtari dhe, kur mbaroi ai, tha:

— Ore Fatmir, po kështu e kanë këto, ore!

— Kështu e kanë?!

— E!

— Po si, të shitet vajza për qejf të babait! E drejtë është kjo! Ti që gjykon aq mirë për shumë gjëra, sot mendon shtrembër, xha Fadil! Partia s'thottë kështu!

Plaku nxori prapë kutinë e duhanit. Xhaferi ngriti kokën dhe i shkeli syrin Fatmiri në shenjë qortimi. Po Fatmiri, sikur të mos e shikonte gjestin e tij, vazhdoi i prekur seriozisht:

— Po t'i vinit veshin mirë fjalëve të partisë, ju

s'duhet të kishit lënë të ndodhte kjo gjë. Po i kini harruar. Dhe ajo ka bërë shumë mirë që ka ikur.

— Po fshati ç'thotë tani për vajzën? — ndërhyri Xhaferi.

Xha Fadili nuk u përgjegj menjëherë. Bile as cigaren nuk e ndezi, megjithëse eshka i digjej në mes të gishtave. Ai rrinte syalur.

— Ç'nuk thonë — tha trubulluar plaku. — Disa duan të thonë se ka shkuar te Ramazani të anko- het. . . Po ta dinte ai, do të mblidhte fshatin e do ta bindte. Ai s'di gjë fare. . .

— Kush është ky Ramazani? — e ndërpreu Xhaferi.

— Është sekretari i partisë së kooperativës.

— Po Ramazani s'rri në fshat? — pyeti Fatmiri.

— Jo, rri në Dyresh, matanë malit, — skjaroi plaku dhe pastaj shtoi: — Po s'ma merr mendja të ketë shkuar tek ai, se do të ishte marrë vesh. Disa thonë se ka ikur me një shofer të gjeologjikes. Njeri tha se e kanë parë duke ngjitur malin e Stojanit. Nuk merret vesh puna. Akoma trubull është.

— S'është për t'u bërë aq merak — tha Xha- ferri. — Sot nuk humbet njeriu. Njerëz të mirë ka kudo. Do të merret vesh shpejt ku ka shkuar.

Fatmiri plotësoi:

— Puna është që prindërit të pranojnë gabimin dhe të venë mend të gjithë!

Fytyra e plakut ishte mbushur me rrudha të thella, buzët i rrinin shtrënguar dhe mjekra e ngri- tur sa nuk i takohesh me hundën. . .

— Po s'është kaq kollaj, mor bir. Ka një kokë ai babai i vajzës. . . — u dëgjua zëri i tij i përçarë. — Pastaj, nuk na ka bërë vaki ndonjëherë në fshat

të na ikë vajza. Andej nga fusha po, po këndeje sipër, meazallah.

Ushtarët s'folën. Plaku hodhi cigaren e përgjysmuar dhe heshti. Kërraba kish rënë përtokë. Në shesh ish qetësi. Këmborët e bagëtive dëgjoheshin larg.

— Ti vetë the, o xha Fadil, — theu heshtjen Xhaferi, duke u rënë krahëve të plakut — kanë ndryshuar kohërat.

— Koha s'ka ndryshuar vetëm për burrat, po dhe për gratë — u hodh Fatmiri. Ai u kish dalë përpara atyre që rrinin ulur.

Bariu ngriti kokën dhe për herë të parë e vësh-troi ushtarin drejt e në sy.

— Punët e burrave i marr vesh, mor bir, — tha, duke u bërë gati të ngrihet — po këto të grave, le të më vrasë gjynahu, po i kuptoj një çikë më ngadalë...

— Do t'i kuptosh, do t'i kuptosh — tha Xhaferi. — Hajde këndeje të bisedojmë.

— Hë, ç'jeni rehat ju nga këto gjëra...

Fatmiri u mat të fliste, po Xhaferi, që ishte ngritur në këmbë, i shtrëngoi krahun dhe nuk e la.

— Kur s'jeni ju rehat — nxitoi të përgjigjet komandanti i postës — as ne s'e ndjejmë veten mirë këtu. Është luftë që na takon të gjithëve!

Plaku u dha dorën ushtarëve, po sytë i fshinte prapa vetullave të rëna.

— Më lidhët sot, djema! Thuaj ik sa pa lëshuar ndonjë të papjekur tjetër. Mirë ju gjeç!

— Mirë ardhsh!

Ushtarët buzëqeshnin të lehtësuar, ndërsa plaku

largohej duke kërkuar me sy bagëtinë e shpërndarë
tatëpjetë malit.

— Më vjen keq — tha Xhaferi me gjysmë zëri
— që po ikën pa e marrë vesh të vërtetën.

— Po të jetë për mua — qeshi Fatmiri — thirrre
dhe për drekë e të gëzojmë të gjithë bashkë!

Tjetri rrudhi vetullat dhe kapërxeu i pari pra-
kun e derës.

I SHTATI

Të mendosh se armiku i dobët nuk
dëmton, është njëlloj si të mendosh
se nga shkëndija nuk lind flaka

Saadi

Në korridor, Xhaferi për pak desh u për-
plas me Zaren. Ai nuk e vuri re vajzën
tek rrinte në gjysmerrësirë, me duart
mbledhur në gjoks dhe sytë të çapëluar. Vetëm kur
hyri Fatmiri dhe në korridor u derdh drita e die-
llit, ai shquajti fytyrën e saj të trembur dhe dëgjoji
të thotë me një zë të pasigurt:

— Ç'farë tha xha Fadili?

Ushtarët qëndruan para vajzës.

— Erdhi të kërkonte ty, — tha Fatmiri — po
ne i thamë, na e lë ta bëjmë ushtarë...

Ajo buzëqeshi me zor. Xhaferi mbylli derën
dhe në korridor u bë errësirë.

— Hajde hyjmë këtu — tha ai, duke u drejtuar
për në fjetore.

— Jo, shkojmë në kuzhinë — ja priti Fatmiri — se më digjet gjella.

Vajza rrinte e mbërthyer në vend dhe kur Xhaferi ja bëri me dorë që të futej në kuzhinë, ajo u step një çast dhe pastaj u çapit e hyri në dhomën e panjohur.

— Ulu — tha Fatmiri, duke i vënë përpara mysafires një stol, ndërsa vetë iu afrua sobës dhe ngriti kapakun e tenxheres.

Në kuzhinë bënte pak nxehtë. Ajri kundërmon-te erë gjellë. Nga dritarja që binte prapa, dukej pylli i vogël që ngrihej fill pas postës. Zarja kundronte muret e bardha, sobën e vogël, tavolinën që kish përpara, e cila sapo ishte larë dhe vinte era sapun. Xhaferi rrinte ulur karshi saj. Fatmiri, si gjithnjë, qëndronte në këmbë afër dritares.

Papritur ra heshtje, po kjo nuk zgjati sepse Xhaferi, që rrinte me vështrim nga dritarja, pyeti:

— Ku e njeh Xha Fadilin ti?

— Xha Fadili është daja im — foli vajza si me turp duke shikuar ushtarët që poshtë qepallave.

— Ashtu!

— Si, moj, daja yt qenka xha Fadili? — thirri Fatmiri i habitur.

— Po — murmuriti Zarja.

— Ne e kemi mik xha Fadilin — shpjegoi Xhaferi duke u kthyer nga vajza. — Është burrë i mirë.

— Na vjen gjithnjë këtu — shtoi tjetri të cilit akoma i vinte çudi nga ajo që dëgjoi.

Zarja sikur e ndjente veten më pak të ndrojtur tani kur në mes të saj dhe atyre hyri xha Fadili. Për herë të parë i lindi dëshira të fliste, të tregonte dhe për gjëra të tjera e të mos i përgjigjej vetëm pyetjeve që ata i bënin kohë më kohë.

— Daja s'ju heq nga goja ju — tha vajza me një zë që tingëlloi aq intim, sa të dy ushtarët ngritën sytë nga ajo.

Ajo heshti një hop. Xhaferi vështroi përpara nga dritarja. Tjetri s'e largonte shikimin nga mysafirja.

— Unë e dëgjova kur erdhi — ja bëri ajo si fëmija që tregon për herë të parë një ngjarje përpara të rriturve. — Daja flet me zë të lartë... unë e dëgjova dhe u ngrita...

— Po sikur të hapej dera? — qeshi Fatmiri, që e ndiqte me vëmendje tregimin e saj.

— Unë s'isha prapa derës — tha ajo dhe sytë papritur i morën një hije të lehtë. — Nuk më rrihej në dhomë. Hyja e dilja në korridor.

— Kujtoje se mos do të të dorëzonim? — qeshi sërish Fatmiri, duke vështruar nga vajza që e këputi tregimin në mes.

— Ajo pak rëndësi ka — tha Xhaferi duke e shkëputur vështrimin e përqëndruar te dritarja. — Unë mendoj tjetër gjë: pse të mos bisedonim një herë me xha Fadilin?

— Si të fjaloseni!? — u habit Zarja e pastaj ja bëri prerazi: — Jo, nuk dua të dijë njeri që kam ardhur këtu...

— Pse, — u hodh Fatmiri dhe afroi një stol nga vetja — ç'do të thoshte fshati po ta merrte vesh?

Ai në vend që të ulej, ndejti akoma në këmbë. Zarja u nemit menjëherë. Xhaferi shikoi vëngër shokun.

— Ë? — ja bëri Fatmiri.

— Nuk e di — ngriti supet ajo.

Fytyra e ushtarit ishte bërë serioze. Kjo e trulloi papritur vajzën.

— Ka djem ushtarë fshati juaj? — vazhdoi të pyesë po ai.

— Ka, si nuk ka! — tha Zarja shpejt e shpejt. Ajo e kuptoi se me kaq keqkuptimi u largua, kur ai ja pat me një zë të vendosur:

— Dhe ne si ata jemi!

— Pse, nuk e di unë?.. — u qa ajo — ... unë prandaj kam ardhur këtu...

Xhaferi nuk e kuptoi se si hyri ashtu biseda në një rrugë pa krye. Dhe deshi të ndërhynte dhe tek shikoi qortueshëm nga Fatmiri, dëgjoi zërin e saj:

— Në brigadën tonë, të gjithë ju lavdërojnë ju të postës. Kur doli përroi vjet dhe ju shpëtuat djalin e Abedinit, s'ngeli njeri pa thënë një fjalë të mirë. Dhe shoku Lame, kryetari, s'ju heq nga goja...

Ajo fliste kokulur. Xhaferi e ndjeu brengën e vajzës që i lëndoi padashur shoku i tij dhe tha:

— Po mbrëmë ku fjete?

Kjo ishte një pyetje e befasishme që shpërndaui mjegullën që u nde në mes të tyre.

— Pse, kush të tha?

— Të pashë unë — u hodh Fatmiri, kësaj here me fytyrë të çelur. — Syrit të ushtarit s'i shpëton asgjë.

— Edhe unë të shikoja — ja bëri vajza me një sinqeritet naiv që e preku ushtarin. — Ti ishe në majë të kullës dhe unë të shikoja kur lëvizje sa andej këndeje...

— Po pse, ku ishe ti? — pyeti Fatmiri.

Vajza nuk e pati lehtë të përgjigjej.

— Ku isha?

— Po.

— Poshtë, isha! Isha fshehur në mullarët e fierit.

— Tallet Fatua — tha Xhaferi. — Ne s'dinim gjë për këtë, po na tha xha Fadili.

Sytë e vajzës ndërruan në çast e Fatmiri e ndjeu këtë dhe tha me një ton të ngrohtë:

— Atje fjete?

Ajo e shikoi shtrembër, po kur pa fytyrën e tij të çelur nga gazi, nuk e mbajti dot atë zemërim feminor që e kish kapur dhe buzëqeshi:

— Ku kisha gjumë unë. Rrija shikoja yjet. Shikoja kullën tuaj. Doja të gdhinte sa më parë.

— Si nuk erdhe këtu! — tha Fatmiri.

— Nuk doja t'ju bezdisja... që mbrëmë...

— Punë e madhe! — tha Xhaferi. — Të kishe ardhur. Nuk do të kishe ngrirë gjithë natën nga të ftohtit.

— Kur ka hall njeriu — tha ajo — i duron të gjitha...

Biseda tani rridhte lirisht dhe ata e shikonin njëri-tjetrin si njerëz që janë njohur prej kohe. Zëri i Zares tingëllonte i plotë, megjithëse, herë pas here, ndjehej në të brenga e saj e fshehtë. Kjo ndodhte sidomos kur bisedonte me Xhaferin, kurse Fatmiri, sado që i binte nga pak në qafë, s'e kishte atë hijen e rëndë të shokut të tij. Ai kishte një zë gazmor dhe dashur pa dashur të bënte të flisje. Këtë Zarja e ndjente, aq më tepër kur mendonte se me çfarë kureshtje i kish parë këta njerëz tek rrinte në fshat. Asaj i vërtitëshin kushedi sa pyetje në kokë dhe nuk dinte nga ta niste më parë.

-- Ju rrini çdo natë jashtë? — pyeti ajo në mes heshtjes së plotë.

— Kështu e kemi detyrën — tha Xhaferi. — Na bie të bëjmë shërbim çdo kohë.

Vajza mori kurajë.

— Nëna ime — tha ajo — kur bën kohë e keqe thotë: Gjynah për ata atje lart. . .

— Pse gjynah? — u hodh Fatmiri.

— I vjen keq — pëshpëriti ajo. — Ju kini detyrë të vështirë. . .

— Ka të drejtë Fatmiri — tha Xhaferi me takt. — Çdo detyrë ka vështirësitë e veta. Pse, e paktë është puna që bëni ju në ara apo bariu në mal?

Zarja dëgjonte me vëmendje e deshi ta kundërshtonte, po ndërhyri Fatmiri:

— Po ty të vinte keq kur thoshte nëna ashtu?

— Si s'më vinte... më vinte — ja priti vajza me një zë të çiltër. — Kur isha e vogël, njëherë, po kullosja dhinë këndej lart. Nuk ishit ju atëhere. Ishin ca të tjerë të cilëve s'ua di emrin. Gjithë paraditen bëri kohë e mirë, po nga dreka koha u prish. Qielli u mbulua me re dhe filloi të vetëtijë e të bubullojë. Unë mblodha dhinë dhe i vura përpara. Po mbaj mend që, kur zura të zbres, bëja ç'bëja dhe ktheja kokën nga kulla juaj. Më dukej që gjithë ato rrufe të këqia do të binin mbi atë ushtarin që bënte roje në majë të kullës. Kur vajta në shtëpi, i thashë nënës. Dhe ajo kishte merak... Nuk ishit ju atëhere... Po nuk ndodhi gjë, shqyrr...

Ajo heshti një hop e kur pa që ata po e dëgjonin, vazhdoi:

— Në fshatin tonë, asnjë nuk e di tamam se ç'bëni ju këtu... .

— Sa mirë! — tha Fatmiri.

Zarja shikoi nga Xhaferi.

— Detyrat në ushtri janë sekrete — shpjegoi tjetri.

— Vëllai im, kur vjen me lejë, nuk do që ta

pyesësh për këto gjëra. Mos, thotë se nuk bën. Dhe nuk tregon asgjë, sikur ta vrasësh.

— Ashtu është — tha Xhaferi. — E lyp detyra...

Fatmiri ngriti kapakun e tenxheres, po harroi që ajo digjte dhe e lëshoi menjëherë. Kapaku prej alumini ra me zhurmë në çimento. Zarja qeshi. Qeshi edhe Xhaferi.

— Do dhe shumë dreka? — pyeti ai.

— Edhe pak — tha tjetri duke shkundur dorën e djathtë në ajër.

— Unë do të iki — tha vajza papritur.

— Ku do të shkosh! — ja ktheu Fatmiri, duke ngritur kapakun e tenxheres me këndin e bluzës së bardhë. — Prit njëherë... ohu... kemi kohë. Do të hamë drekë, do të rrimë, do të bisedojmë...

— Presim fjalën e komisarit — u dëgjua zëri i Xhaferit. — Apo ke ndonjë arësye tjetër?

Zarja nuk foli e ushtarëve iu duk sikur ajo u mbyll në vetvete si në takimin e parë.

I T E T I

Në qoftë se e di mirë si duhet
filluar, nuk do ta kesh vështirë
as në fund.

Fjalë e urtë.

Komandanti i postës u ngrit dhe doli jashtë.
Fatmiri filloi të fshijë tavolinën me një
leckë të lagur.

— Bëhet merak — tha ai. — Nuk i rrihet pa
kontrolluar herë pas here.

— Për çfarë? — pyeti ajo.

— Për ty! — tha i qetë ai.

Vajza, nga që s'po kuptonte gjë, e shikoi me
habi.

— Po — tha ai, — mendon se mos vijnë nje-
rëzit e tu...

Një hije kaloi para syve të saj. Ajo u drodh
lehtë.

Ata heshtën një copë herë.

— Kini fshesë? — tha ajo pastaj.

- Kemi — tha ai.
- Ma bjerë, po deshe.
- E pse të lodhesh?
- Jo, kam qejf...

Ai s'diti t'i kundërshtojë më. Vajti prapa derës dhe mori fshesën. Ajo u ngrit në këmbë.

— Sot nuk kemi fshirë — tha ai, duke i zgjatur fshesën. — U hutuam nga ardhje jote.

Zarja bëri sikur nuk i dëgjoi fjalët e fundit. Mbështeti fshesën te muri dhe filloi të spërkatë çimenton me ujët e kanës që gjendej mbi tavolinë.

Fatmiri e vështronte me buzë në gaz nga mezi i derës.

Ajo ngriti kokën të marrë fshesën, kur ndeshi vështrimin e tij shpotitës:

— Mos qesh — tha Zarja. — Pse, s'ke parë njeri të fshijë!

— Kam parë — tha ai me seriozitet, — po këtë çimento e ka fshirë gjithnjë një dorë burri...

— E pse, unë nuk bëj mirë që po e fshij? — tha ajo, duke i mëshuar fshesës lehtë e lehtë.

— Mirë bën — tha ai, — bile, e tërë kjo punë është e menduar mirë. Ti na nderove që erdhe këtu...

Ajo nuk e pa fytyrën e tij, po e kuptoi se ai fliste me tërë mend. Zëri i tij tingëllonte bindës.

— Vajzat këndeje nga ju — tha Fatmiri — janë mësuar ta ulin kokën kur takojnë ushtarë. Kanë një lloj frike... Kush e di ç'kujtojnë... Sikur ne këtu të mos i shërbenim popullit... Po nuk është e drejtë..

Zarja harroi të lëvizte fshesën.

— Së fundi, ç'jemi ne? — ngriti zërin ai. — Ne jemi vëllezërit tuaj...

— Ashtu është — tha ajo. — Po ja që ka mbe-
tur. Ushtari ka hije të rëndë. Pa pyetëm mua se
ç'hoqa sa vendosa të vija këtu. . .

Ai nuk foli. Ajo lëvizi fshesën nëpër çimen-
to.

— Prapë më vjen shumë rëndë — tha ajo,
ndërsa dëgjohej fëshfërima e fshesës.

— Nga kush të vjen rëndë? Nga unë?

— Jo — ja priti ajo. — Nga ai shoku. . .

— E ke gabim. Mos i vërë faj që rri ashtu. Ka
tipin ashtu. Po është xhevahir djalë.

Zarja e kish sjellë togun e pluhurit afër derës,
prapa këmbëve të ushtarit.

Ajo drejtoi trupin dhe shikoi nga Fatmiri, po
atë çast u hap dera e jashtme. Xhaferi hyri në
korridor e, tek pa Zaren me fshesë në dorë, tha:

— Ç'ke bërë kështu, Fato, pse e lodh Zaren?

— I thashë, po s'do — tha Fatmiri, duke u lar-
guar nga dera.

Vajza u qas nga Xhaferi.

— Kish njeri jashtë? — pyeti ajo me kuresh-
tje.

— Jo, — tha ai — asnjeri, veç bagëtive.

— S'u shkon mendja kufrë që kam ardhur këtu
— foli ajo me një gëzim të papërmbajtur.

— As ne s'na kish shkuar ndonjëherë mendja
— tha Xhaferi, duke zënë vend në një stol pranë
tavolinës.

Fatmiri iu afrua sobës.

Ajo tha:

— Keni një kovë me ujë të laj çimenton?

— Rri — tha Xhaferi, — s'ka nevojë.

Zëri i tij tingëlloi i prerë dhe Zarja u tulat një

çast. Fatmiri e mori me mend dëshirën e vajzës. Ajo donte si e si të bënte diçka të dobishme për ta.

— Kur ke qejf — tha ai, duke ngritur kovën me ujë që gjendej poshtë dritares — urdhëro, ja dhe lecka...

Zares i qeshi fytyra. Xhaferi tundi kokën, pa folur.

Ata dolën jashtë pastaj për të mos e penguar. Ajo filloi të punojë lirisht, duke e larë çimenton pëllëmbë për pëllëmbë. Kishte një gëzim të madh në shpirt e gati sa s'fluturonte, duke lëvizur trupin e duart sa andej këndeje. Të kish mundësi ta pastronte tërë atë ndërtesë nga themelet deri në majë, t'i fshinte të gjitha, një e nga një, që çdo gjë aty të shkëlqente e të vetëtinte...

Kur e lau kuzhinën, Zarja zuri të fshijë korridorin. Ushtarët që rrinin jashtë, e ndjenë fëshfërimën e fshesës dhe pritën deri sa ajo të mbaronte.

Ajo mblodhi pluhuret prapa derës dhe s'guxonte të dilte jashtë. Priste me fshesë në dorë, gjersa Fatmiri e kuptoi dhe thirri që jashtë:

— Mos i lërë pluhuret brenda.

Vajza s'dinte ç'të bënte, ta hapte apo mos ta hapte derën. Po sikur të shihte ndonjë njeri, fshehur prapa drurëve të pyllit apo kaçubeve, që ngriheshin matanë sheshit?

Megjithatë, ajo e hapi derën ngadalë. Dielli u fut në korridor dhe asaj iu lëbyrën sytë e nuk pa fytyrën e qeshur të Fatmirit që i qe afruar te praku. Xhaferi rrinte ulur jashtë.

— Vazhdo — tha Fatmiri.

Ajo zuri padashur ta fshijë përsëri. Ai hyri brenda dhe u fut në kuzhinë.

...Kur u kthye Zarja dhe Xhaferi e gjetën ta-

volinën shtruar. Fatmiri e kish rregulluar si për festë. Në mes kish vënë një gotë alumini me një tufë lule mali. Në krye kish vendosur pjatën e mysafirës që ndërronte nga dy të tjerat e vëna anash. Te vendi i saj ishte dhe një pecetë e bardhë. Kana me ujë rrinte në mes.

— Urdhëroni, tani — tha Fatmiri. — Ti, Zare, ulu atje. Jo, jo atje.

— Ajo gjithë turp u ul në krye të tavolinës. Xhaferi kish zënë vend që më përpara. Fatmiri shërbente.

— Mirë se ardhe, shoqe, — tha Xhaferi kur të tre qenë vendosur rreth tavolinës.

— Ju bëftë mirë dhe gjellën mos ma shani shumë — ja bëri kuzhinieri i postës.

Zarja priti të fillojnë të zotët e shtëpisë dhe pastaj ngriti lugën e saj.

Ata përtypnin në heshtje. Ajo mbante sytë mbi pjatë. Ushtarët hanin me oreks.

— Po nuk e mbarove... pjatën — tha me ndërprerje Fatmiri, — nuk ke të drejtë të ngrihesh nga tavolina. Është rregull ky në ushtri.

— Ti pyete, a i pëlqen gjella — u hodh Xhaferi. Vajza i lëvizte nofullat ngadalë, ndërsa lugën e kish lënë në pjatë.

— Gjella është bërë shumë e mirë — tha ajo, pasi kapërdiu kafshatën e parë...

— Fatua gatuan mirë — tha Xhaferi. — Mua s'më vjen ndoresh fare...

— Mos flisni shumë — tha tjetri, — se s'ma shijoni gjellën pastaj...

Zares i erdhi për të qeshur. Ajo po matej ta fuste lugën plot në gojë, po në vend që ta bënte këtë, e uli përsëri në pjatë.

— Kemi gjë tjetër, ta dimë — ja bëri Xhaferi, që po e boshatiste pjatën e tij.

Kuzhinieri s'u përgjegj, po u ngrit dhe vuri në mes të tavolinës një tas me mish kutie.

— Ja, kështu nderohet miku — tha i kënaqur Xhaferi.

Vajza deshi të thosh diçka, po e kish gojën plot. Fatmiri tha:

— Se mos thuash nesër që shkove në postë, dhe të lanë pa ngrënë!

— Jo, jo — ja priti ajo duke e kapërdirë ushqimin me të shpejtë. — Unë dhe me kaq u ngopa.

— Pa bukë nuk të lamë, sigurisht — vazhdoi Fatmiri, — po do të thuash të pritëm me grosha, me ca grosha të këqia... E shoh që mezi po i ha.

Zares i erdhi keq dhe deshi të shpjegohesh menjëherë, po Xhaferi i tha:

— Merr mish.

— Është mish derri — u hodh Fatmiri.

Ajo mblodhi buzët. Luga i mbeti në dorë. U bë një heshtje e shkurtër. Ata padashur vështrojnë mysafiren.

— Po nuk pate qejf — tha Xhaferi, duke mbushur lugën, — mos e ha me zor.

Ajo ngriti sytë dhe tha me gjysmë zëri:

— Ne s'e hamë në shtëpi... As në fshat nuk e hanë...

— Po vëllai e ha? — pyeti Xhaferi.

— Nuk e di...

— Sigurisht, ka mësuar ta hajë atje ku është — tha Fatmiri me bindje, — po dhe ti duhet ta hash...

— Se si më vjen... — murmuriti ajo.

— Merr — nguli këmbë Fatmiri.

Zarja e mbante lugën nderur dhe as e ulte, as e zgjaste.

— Hë se nuk të djeg — tha prapë i pari.

Ajo e vuri lugën në pjatën e mishit. Xhaferi vështronte i shqetësuar.

— Fute në gojë tani se s'është ilaç — urdhëroi Fatmiri.

— Mbase nuk e ke qejf, — ndërhyri Xhaferi.

— S'është punë qejfi — tha Fatmiri. — Kjo bëri gjithë atë gjë të madhe, theu një zakon shekullor, mos të haj këtë mish të shijshëm! Për nder, është i mirë...

Vajza nuk priti më. Ngriti lugën dhe e futi në gojë duke rrudhur lehtë buzët. Xhaferi s'ja ndante sytë, kurse tjetri vazhdonte të hante i shkujdesur.

— Merr bukë — tha Fatmiri — se të vel ashtu thatë...

Ajo mbllaçitej ngadalë.

— Hë, si të duket? — pyeti Xhaferi me padurim.

Ajo e kapërxeu menjëherë atë që kish në gojë.

— S'është i keq...

— E, nuk të thashë? — u gëzua tjetri. — Ha, se duke ngrënë, do të të vijë shija...

Ata vazhduan të hanë duke vështruar njëri-tjetrin tërthorazi. Fatmiri me këmbëguljen e tij i kish vënë të dy në hall. Ajo nuk e kundërshtonte dot, po dhe komandanti i postës s'dinte si t'i vinte në ndihmë mysafires që kish rënë ngushtë.

— Mos i bjerë në stomak — tha Xhaferi më në fund.

— Edhe ky është një zakon i keq që na ka mbetur nga e kaluara — zuri të shpjegojë Fatmiri.

— Kështu duhet ta kuptosh, Zare. Po ta kuptosh mirë këtë, do të mësohesh kollaj pastaj...

— Dalëngadalë — tha Xhaferi. — Sot e provoi... nesër...

— Unë e dija se është i hidhur ky mish — tha ajo, pa menduar se i priste fjalën komandantit të postës. — Më kishin thënë se kish erë të keqe...

— Këto janë profkat e fanatikëve — u hodh Fatmiri.

— S'kanë sjellë derra në fshatin tuaj? — pyeti Xhaferi.

— Deri tashti jo — tha ajo, duke mbështetur lugën mbi pjtën e saj — se ne jemi kooperativë e re...

Ndërkohë, Fatmiri u ngrit dhe vuri mbi tavolinë një pjtë me hallvë.

— Këtë e ka bërë për ty — tha Xhaferi. — Në vend që ta hanim për festën e 1 Majit, po e hamë sot.

— Pse, festë kemi dhe sot — tha Fatmiri dhe zgjati dorën të marrë i pari. — Ne sot festojmë fitoren e parë të Zares kundër botës së vjetër. Apo s'është kështu?

— Po — pëshpëriti vajza.

— Atëhere, ha — ja bëri Fatmiri, — se po nuk e hëngre pjesën që të përket, do të ta jap me vete.

— Jo — kundërshtoi tjetri, — hallvën s'e ka të detyruar. Sa për mishin, po, kishe të drejtë...

— Më duket se të pëlqen të hash dhe pjesën e saj — tha me të qeshur Fatmiri. — Që ta dish ti, Zare, ky komandanti im e ha shumë hallvën.

Xhaferi deshi të kundërshtojë përsëri, po e kish gojën plot. Vajzës i shkëlqente fytyra.

Ata vazhdonin të hanin me shije ëmbëlsirën ushtarake.

I NËNDI

Ujë të rrjedh nuk kthehet prapa.

Tryezën deshi ta pastronte Zarja, po ushtarët nuk e lanë.

— Jo, rri ti — tha Xhaferi, i cili ishte ngritur ta bënte vetë këtë punë. — Ti je mysafire.

— Kot që biseduam atëhere — u hodh Fatmiri, duke iu drejtuar vajzës. — Ti je mësuar në shtëpi t'i shërbesh gjithmonë burrave. Këtë kërkon ta bësh dhe këtu, po s'është e drejtë... Lëre Xhaferin se ka radhën e shërbimit.

Ajo u kthye në vendin e saj e pakënaqur:

— Po mua kur më bie radha?

— D.m.th. do të rrih në postë? — tha Fatmiri. Zarja vari kokën.

— Po ndenje këtu — vazhdoi ai, — do të të caktojme detyra, veç detyra të barabarta dhe jo si në shtëpi...

Xhaferi ngriti pjatat.

— Po vëllai të ndihmonte ndopak?

Ajo rrudhi supet, pa ditur ç'të thoshte. Fatmiri ja pat sërisht:

— Asnjeri nga ne nuk ndihmon sa duhet nënën apo motrën në punët e rënda të shtëpisë. Kujtojnë se ato janë punë që u takojnë vetëm grave...

Sytë e saj rrinin të mbërthyer tek ai. Xhaferi pastroi tavolinën dhe zuri të lajë enët në një kend të dhomës së vogël.

— Kjo është e vërtetë — tha ai tek mori ujë të ngrohtë dhe e hodhi mbi enët e palara, — sidomos në fshat. Dhe ne megjithëse e dimë, nuk bëjmë asnjë përpjekje për t'i ndihmuar. Kurse shoku Enver thotë t'i jepet fund kësaj gjendjeje — foli Fatmiri. — Kjo është një lloj skllavërie, po shoqëria jonë është armike e çdo skllavërie.

Zarja dëgjonte bisedën e tyre, po nga ana tjetër vështronte me kureshtje lëvizjet e Xhaferit. Ajo nuk kish parë kurrë në jetën e saj një burrë të lante enët, kurse ushtari e bënte këtë gjë me shkathtësi e në mënyrë krejt të lirë.

Ata ndejtën kështu një copë herë në heshtje. Dëgjohej tingëllima e pjatave, zhurma e lehtë e ujit dhe gishtat e Fatmirit që godisnin mbi tryezë.

— Ç'ke që mendohe? — foli Fatmiri.

— Hiç — tha ajo.

— Kush e di ç'thua me vete: aman të iki sa më parë që këndeje...

— Jo, kush tha? — ja ktheu ajo, duke i hequr sytë për një çast nga Xhaferi.

Xhaferi ktheu kokën:

— Mos u mërzit, do të bëhet ashtu si dëshëron ti.

— Unë jam në dorën tuaj — murmuriti vajza.

— E ke gabim — tha me një ton të prerë

Fatmiri. — Nuk të kemi ne në dorë, po e ke ti veten në dorë tani. Mendo për një çast sikur të vijë babai këtu ose ata të burrit...

— Jo, nuk vijnë ata — ja bëri Zarja e tronditur.

— Sikur, them unë — vazhdoi ai. — Ti s'duhet të kesh frikë. T'u dalësh para e t'u thuash ato që na the ne.

— Ti nuk i njeh ata! — tha ajo me zë të dredhur dhe menjëherë u tulat sikur e goditi njeri.

— Shiko — tha Fatmiri i vrejtur, — lufta që ke nisur ti dhe shoqet e tua është e gjatë dhe e vështirë. Ti sapo e ke filluar këtë luftë. Ike nga shtëpia dhe mirë bëre, po duhet ta forcosh guximin. Ti tashti s'je vetëm. Ta dinë mirë ata këtë gjë!

— Ty të ka marrë në mbrojtje shoqëria — tha Xhaferi, që e la punën një çast dhe iu afrua tavolinës. — Kush të prek ty, tashti, ka të bëjë me gjith popullin.

Ajo padashur ngriti kokën. Sytë i qenë fryrë. Një bulë loti i varej nën qerpikë. Xhaferi filloi të shplajë enët, po kësaj here nuk e tërhiqte më vemendjen e vajzës.

— Me kokën ulur e me të qara — tha pas pak Fatmiri, — nuk do të fitosh asgjë. Ti do të largohesh nga ne, e ne, si vëllezër, një këshillë duam të të japim: bëhu e zonja e vetes, apo jo, Xhafer?

Xhaferi s'u përgjegj menjëherë, po fshiu dhe pjatën e fundit dhe erdhi e u ul rreth tavolinës:

— Fatua e tha bukur: të bëhesh e zonja e vetes! Po e more me frikë e me lot, do të thonë është penduar. Domethënë çdo përpjekje vete kot...

— Unë s'jam penduar — thirri ajo dhe papritur u shkreh në vaj. — Ta di të vdes e s'martohem me të kurrë...

— Ti s'ke nevojë as të vdesësh, as të shkosh te burri me zor — tha Xhaferi me vetulla të mbledhura, duke shikuar nga Fatmiri që ish rrudhur në fytyrë.

— Unë prandaj ika... erdha këtu — murmuriti ajo për mes lotve.

— Dhe mirë bëre — foli Xhaferi.

— Po kjo s'është e tëra — foli tjetri. — Ti erdhe për ndihmë tek ne. Ne të pranuan. Po të ndihmojmë e do të të ndihmojmë akoma. Po mos harro se do të kesh telashe të tjera...

Ajo fshiu lotët me dorë e, duke marrë frymë thellë, tha:

— E di... i kam marrë parasysh të gjitha. Mos m'i shikoni lotët... As unë s'dua të qaj... Po më dalin vetë...

— Shumë mirë atëhere — thirri Fatmiri. — Ne këtë deshëm të dinim.

Ushtarët e vështuruan njëri-tjetrin në sy. Vajza dalëngadalë po merrte veten. Vetëm ndonjë ngashërim i lehtë herë pas here i shuhej përbrenda në gjoks. Ata qëndronin të tre rreth tavolinës së zbrazët.

— Të shqetësuam ca — tha Xhaferi.

— Si? — ngriti kokën ajo.

— Të ramë në qafë me këto muhabete — shpjegoi ai.

— Po ky është halli im — tha ajo. — Po të mos e qaja me ju hallin, me cilin do ta qaja!

Në korridor jehoi me ndërprerje zilja e telefonit. Sytë e Zares ranë mbi ushtarët. Fatmiri

brofi në këmbë. Pas tij u ngrit dhe tjetri. Po ndërsa Fatmiri mori dorezën e telefonit, Xhaferi i rrinte pranë. Në korridor doli dhe Zarja. Ajo qëndronte disa hapa larg tyre. Zemra i rrihte fort. Buzët i mbante të hapura. Duart s'dinte ku t'i vinte.

Zëri i largët kumbonte i ngjirur në korridorin e ngushtë. Ajo shikonte me ngulm fytyrën e çelur të Fatmirit, dëgjonte përgjegjet e prera dhe rrinte e nemitur.

Biseda që e shkurtër, megjithëse Zares iu duk pa mbarim.

— Bëhuni gati — tha Fatmiri duke ulur dorezën e telefonit. — Komisari këshillon të niseni!

Ajo vështronte e hutuar, me një fytyrë që ishte vështirë të lexohej. Ushtarët bisedonin, kurse asaj papritur iu lidh gjuha.

— Komisari pyeti si ishte Zarja — zu të tregonte Fatmiri; — tha mos është mërzhitur. Thuaji, tha se bisedova me sekretarin e partisë së kooperativës. Ai është dakord me të gjitha. Bile na pret në repart te komisari.

— Tashti je e kënaqur? — tha Xhaferi.

— Po — pëshpëriti ajo.

Qepallat e saj ishin të mbufatura dhe ajo përpiqej të mos i lëvizte sytë.

— Kishe ndonjë gjë tjetër? — tha Xhaferi.

— Kisha dhe ca rroba... — tha Zarja me një fije zëri.

— Ku i ke? Në shtëpi? — pyeti Fatmiri me ton shpotitës.

— Jo, jo — ja bëri ajo duke qeshur nga zori.

— Kam lënë bohçen me rroba te mullarët e fierit, atje poshtë...

— Mirë — tha Xhaferi. — Ti rri. Do të vemi ne ta marrim.

Pas kësaj, të tre hynë në kuzhinë dhe filluan nga përgatitjet. Asnjëherë posta e largët nuk kish pasur aq gjallëri e gaz, sa ato çaste.

I DHJETI

Ej, ju njerëz të rinj, rroftë e
ardhmja juaj!

M. Gorki

Ai u vonua pak dhe Zarja e Xhaferi që prisnin në postë, u bënë merak.
— Mezi e gjeta — tha Fatmiri kur u kthye, duke i dorëzuar vajzës bohçen e bardhë. — Ku të kish shkuar mendja? Nuk lashë ferrë pa kërkuar.

Ai u ul, duke marrë frymë me nxitim.

— Tani, vishu — tha. — Bëhu gati dhe ti, Xhafer!

— Është akoma shpejt, më duket — ja bëri komandanti i postës.

Zarja rrinte në këmbë, me bohçen në dorë.

— Tashti urdhëroj unë — qeshi Fatmiri. — Unë do t'ju nis.

— Prit ta bisedojmë punën — tha Xhaferi i

menduar. — Ulu, Zare. Ne do të na duhet të kalojmë nga fshati. Si do t'ja bëjmë kësaj gjëje?

— Vërtet — u hodh ajo. — Si do t'ja bëjmë? Mua më njohin të gjithë!

— Ju nuk do t'i bini fshatit mes për mes — tha Fatmiri. — I dilni anash, andej nga përroi.

— Po njerëzit në fshat janë kudo — ndërhyri vajza.

— Mirë thotë Zarja — tha Xhaferi. — Më mirë të presim sa të errësohet pak.

— Po të vonoheni — arsyetoi tjetri, — kam frikë se do të na ikin maqinat e fermës.

— Eci në këmbë unë — tha ajo.

— Është shumë larg në këmbë — shpjegoi Xhaferi. — Duhet të gjejmë patjetër maqinë që të arrijmë në kohë.

Heshtën një hop. Fatmiri tha:

— Shko, vishu.

Vajza vështroi nga ai, pastaj nga Xhaferi. Mos bënte prapë shaka Fatmiri? Komandanti i postës tundi kokën i tërhequr nga mendimet e tij. Ajo doli.

— Ngreu dhe ti — tha Fatmiri kur ngelën vetëm.

— Kollaj unë — murmuriti Xhaferi me sy të ngulur mbi tavolinë. — Po dëgjo. Druhem deri sa të dalim jashtë rrezikut. Deri tashti, ne vetëm e mendonim këtë, kurse këtej e tutje mund të gjendemi ballë për balë me të. Se duhet pasur parasysh një gjë: ne do të kalojmë nëpër një zonë ku Zaren e njohin. E jo vetëm kaq, po një vajzë me një ushtar... kushdo qoftë, mund të dyshojë. Duhet matur puna mirë, para se të nise-mi...

— Megjithatë s'duhen zmadhuar gjërat —
tha Fatmiri me gjysmë zëri.

Kurse Xhaferi vazhdoi, sikur të mos i kish
dëgjuar fjalët e shokut.

— Se të themi që nuk na panë, po, po na panë;
ç'duhet bërë, atëhere? Për të gënjyer s'ke si gënjen.
Po dhe të mundohemi t'u ikim, s'është punë që
bëhet!

— Ti je zbulues — tha Fatmiri. — Prandaj
ka rëndësi rruga që do të ndiqni, si do të dre-
dhoni, si do të maskoheni...

— Ashtu është — tha i preokupuar koman-
danti i postës. — Se mendoj dhe këtë. Ja, na pa një
fëmijë dhe vajti dha kushtrimin në fshat. Ç'të
bëjmë ne atëhere? Të kthehemi këtu?

— Jo — kundërshtoi i vendosur Fatmiri —
s'keni pse ktheheni këtu. Shkoni në këshillë e
kërkoni të takoheni me komunistët e fshatit; çoji
fjalë komisarit, të vijë dhe ai me sekretarin e par-
tisë së kooperativës dhe të bëhet mbledhje me të
gjithë njerëzit. Të flasë vetë Zarja. Sigurisht do
të flasë populli. Do të thonë fjalën e tyre dhe ko-
munistët e gjithë njerëzit e ndershëm. Ata s'ka
si të jenë dakord me të atin e Zares dhe fanati-
kët e tjerë.

Xhaferi kish rrudhur ballin, teksa trupin e
mbante drejt, gati të ngrirë dhe, kur mbaroi, tha
me zë të ulët:

— Sidoqoftë, nuk më pëlqen, bile të them të
drejtën, nuk na intereson të ndodhë kjo gjë. Ne
duhet t'i ruhem kësj gjithsesi.

— Për mua njësoj është — ja priti me bindje
Fatmiri. — Në të dy rastet do të goditen fanati-

kët... E reja do të triumfojë. Do të marrin shembull të tjerët.

— Ndofta kjo s'na takon ne... — tha me mëdyshje Xhaferi. Ka kush i bën këto punë!

Fatmiri mori rishtas vrull ta kundërshtonte, po sakaq u hap dera e kuzhinës dhe hyri Zarja e ndërruar, e veshur me një fustan të kuq me lule të mëdha që i varej deri afër këmbëve, me xhaketë jeshile e këpucë të zeza, me taka të trasha.

Ushtarët nuk e drejtuan menjëherë vëmendjen nga ajo dhe ajo nuk foli asnjë fjalë, po qëndroi në këmbë si një nuse e turpshme. Këtë gjendje të trubullt ja krijuan, jo vetëm rrobat e reja që kish veshur, po dhe fytyrat e vrejtura të të zotërve të shtëpisë.

— Mirë — tha Fatmiri, duke i hedhur një vështrim të shpejtë pamjes së re të vajzës. — Ulu një herë...

— Jo, s'është mirë kështu — ja bëri Xhaferi ftohtë. — Me këto ngjyra të forta dhe helikopteri e shquan...

Zarja vari kokën si të ishte fajtoare.

— Ulu — tha prapë Fatmiri.

Ajo zuri vend në stolin e saj, ndërsa tërthorazi vinte re fytyrën e menduar të komandantit të postës.

— Si thua ti? — pyeti Xhaferi.

— T'i biem nga përroi, anës e anës — tha vajza.

— Prapë mua s'më fle mendja — ja bëri Xhaferi. — Ngado që të kalosh mund të ndeshesh me njerëzit. Ecën, bie fjala nëpër një shteg të humbur, kur papritur dëgjon: «Si u ngryse, shok?» Shkon më tutje, të del një tjetër që kërkon të

ndezë cigaren. Këta mund të jenë barinj, druvarë, njerëz që kthehen nga puna dhe çlodhen prapa ndonjë kaçubeje a ferre. Lërë fëmijët, pastaj, që janë shpërndarë kudo si shpezët...

Zares i ra një hije në fytyrë, me gjithë vezullimin e dobët që i hidhte fustani i kuq.

— Si thua ti, shoqe? — pyeti me seriozitet Xhaferi.

— Ç'të them unë e shkreta. Hall është sa të kalojmë fshatin...

— Po sikur të nisemi natën? — tha komandanti.

— Është puna të vemi në kohë — ja priti Fatmiri. — Komisari këtë pati parasysh kur tha të niseni sa më parë. Sigurisht, njerëzit e Zares në fshat akoma nuk e kanë mbledhur mendjen e po e kërkojnë, po prapë kjo s'duhet të bëhet shkak për të na penguar.

— Ata të atij...kush e di se ç'kujtojnë... — foli Zarja. — Kujtojnë se mos jam rrëmbyer me ndonjë në fshat dhe sillen andej rrotull.

— Ashtu është — tha Xheferi. — Shumë gjëra mund të ndodhin dhe unë këtë po mendoj...

— Ne duhet t'ua hedhim fanatikëve — tha Fatmiri me një ton të gëzuar, që e bëri vajzën ta drejtojë pak shtatin. Xhaferi sikur nuk u dha rëndësi një herë këtyre fjalëve, po pas një pauze që ra në mes të tyre, ai tha:

— Më ka shkuar mendja për një gjë. Nuk di sa do të jeni ju dakord. Them, të të veshim, Zare, me rroba ushtarake!

Ajo hapi sytë e thirri me zë të vogël:

— Qyqja, si të vishem unë ashtu!

— Shumë mirë të ka shkuar mendja — u hodh

Fatmiri. — Ky është maskimi më i saktë në këto rrethana...

Fytyra e vajzës kish një shprehje gazi e habie bashkë. Ajo shikonte herë nga njeri, herë nga tjetri. Ata ishin të vendosur.

— Zare, kjo s'ka ndonjë gjë të keqe — tha Xhaferi duke kapur vështrimin e saj pyetës. — Do të vishesh me rrobat tona, po jo me këto që na sheh veshur. Kemi të tjera, të reja...

— Ka merak, si duket — qeshi Fatmiri.

Ajo sa s'iu hodh në grykë:

— Jo, jo, s'kam merak... po se si më vjen...

— Ne i mbajmë pastër — vazhdoi me tonin e tij gazmor ai. — Nuk na i pastron as nëna, as motra, vetë i pastrojmë...

— Hiç, mos ki gajle — tha i qetë komandanti, ndërsa sytë i kishin marrë një shkëlqim të lehtë. — Tani të duket e çuditshme, po kur të mbarosh punë me to, do t'i kujtosh...

— Bile do të të pëlqejnë pastaj të gjitha rrobat e ushtarëve — shtoi tjetri.

— Të jap rrobat e mia — tha Xhaferi.

— Ti do të ikësh vetë — ja priti Fatmiri.

— S'ka gjë — tha ai, — vesh të vjetrat.

— Jo — kundërshtoi ajo. — Ti vish të tuat...

— Prapë erdhe në dorën time — tha Fatmiri.

Ajo nuk foli, po buzëqeshi.

— Si thua? — tha Xhaferi.

— Ju e dini më mirë.

— Mos e pyet atë — i hoqi vrejten shokut Fatmiri gazmor. — Ti je komandanti ynë. Urdhëri yt është ligj për mvartësit. E di këtë ti, Zare?

Ajo ngriti supet.

— Pse, s'ke qenë ndonjëherë në zbor? — pyeti rishtas po ai.

— Jo, s'kam qenë.

— Shumë keq — tha Fatmiri.

— Po s'e kam fajin unë — tha ajo me gjysmë zëri. — Unë kam qejf shumë...

— Ke qejf të bësh ushtri?

Zarja tek rrinte ashtu e ndrojtur, mblodhi papritur veten e murmuriti:

— Si të them... — e pastaj vijoi me një zë tjetër, thuajse po shfrente një duf që i ziente përbrenda: — Ah, sikur të bënim dhe ne një gjë si kjo... Nuk e di se ç'mund të bënim, të iknim dhe ne ca kohë nga fshati... të shkonim në një vend... të mësonim... Do ta shihnit, s'do të ishim këto që jemi... Djemtë e fshatit kur kthehen nga ushtria, ndryshojnë shumë...

— E sheh se ç'është ushtria? — tha Fatmiri.

— Ajo pse e dinte, pa erdhi tek ne — ja priti Xhaferi duke miratuar me sy vajzën, fjalët e së cilës, të thëna me aq zjarr, i kumbonin akoma në vesh.

— Po ç'e do — buzëqeshi tjetri, — po na ikën shpejt. Të kish ndenjtur, ta kish provuar jetën në ushtri.

— Kësaj here e sollti nevoja — i doli krah komandanti i postës. — Herë të tjera, do ta sjellë detyra. Këtë punë që bëjmë ne, mund ta mësojnë dhe vajzat e fshatit...

Sytë e vajzës i kish mbuluar një tis mosbesimi.

— Si thua, Zare?

— Ku di unë! Këto janë gjëra të zorshme!

— S'janë hiç të zorshme — tha Fatmiri.

Zarja nuk dinte ç'të thoshte tek dëgjonte fjalët e ushtarëve në të cilat nuk i kish shkuar kurrë mendja.

U bë një pauzë e shkurtër. Nga dritarja hynin brenda rrezet e fundit të diellit të pasditës. Në tërë postën zotëronte një heshtje e thellë.

— Ngrihemi të vishemi, Zare — theu qetësinë Xhaferi.

Ajo nuk tha asgjë, veç u ngrit në këmbë.

— Prit, të të jap rrobat — tha Fatmiri dhe nxitoi në fjetore.

Pas pak ushtari u kthye i vetëm në kuzhinë dhe priti, duke ndenjur në këmbë përpara dritares. Vështronte pyllin e vogël që shtrihej prapa portës, e ndërkaq sillte nëpër mend ngjarjen e asaj dite që kish nisur aq papritur e që po merrte fund aq shpejt... Dhe kur mendonte se ajo do të largohej prej andej përgjithmonë, sepse i zgjohesh një ndjenjë e çuditshme që herë i përngjante gazit, herë brengës, po më shumë kësaj së fundit...

I NJËMBËDHJETI

...Mos ta marri sa t'jetë jeta.
Se ajo s'asht e vërteta,
E vërteta asht Partia
I falsha shumë prej ditëve
t'mia

(Këngë popullore e kohës.)

Ajo hyri e fundit në kuzhinë dhe të tre mbe-
tën në këmbë. Vështrimi i ushtarëve u derdh
mbi të, ndërsa ajo nuk dinte si të rrinte.
Kish një shqetësim të vazhdueshëm. Në fytyrë ishte
skuqur. Duart herë i ngrinte, herë i ulte.

— Në rregull — tha Xhaferi, pasi i bëri një
shqyrtim të shpejtë pamjes së vajzës dhe u përkul
të lidhë kallçat e këpucëve.

Ajo kish veshur uniformën verore dhe xhaketa
i rrinte shumë mirë pas trupit, kurse pantallonat i
binin pak të gjata.

Fatmiri qëndronte i heshtur afër dritares, po një
gaz i lehtë i lëvizte nëpër fytyrë. Ajo e ndjente

· këtë e me sy ulur, luante gishtat nëpër komçat e xhakëtës.

— Nuk është në rregull akoma — ja bëri Fatmiri, me një seriozitet të shtirur, që Zarja e kuptoi nga toni se si fliste. — S'ka ushtar me taka dhe me flokë të gjatë!

Vajza vështroi nga vetja.

— Vërtet, s'kemi ku shkojmë kështu... — vërejti Xhaferi.

— T'i presim një çikë — foli Fatmiri, duke i shkelur syun shokut — Të gjitha vajzat, kur venë në hekurudhë, i shkurtojnë flokët!

Sytë e vajzës hetonin tërthorazi. Ushtarët e ndjejnë pakënaqësinë e saj.

— Jo nuk i pres — kundërshtoi ajo e vendosur, duke ulur kokën.

— Nuk do t'i presësh — tha i qetë komandanti i postës. — Do të marrësh kokoren time. Ajo është e madhe e do t'i futësh flokët nën të.

Fatmirit sepse i erdhi keq, kur vuri re që vajza ishte shqetësuar me gjithë mend:

— Edhe sikur të thuash ti — tha ai, duke u larguar nga dritarja, — ne nuk kemi gërshërë fare... Por që duhet t'i presësh kur të vesh atje, duhet...

— Ne nuk do t'i bëjmë të gjitha — tha Xhaferi, duke qëndruar në mes të dyve. — Zarja tani e di mirë që e pret përpara një jetë e re...

Fatmiri u ul në karrigë dhe filloi të zgjidhë këpucët për t'ja dhënë vajzës.

— Si të më thonë... — tha ajo me një ton të butë, — po thanë t'i pres... do t'i pres... ashtu si gjithë shoqet...

— Të lumtë, motër! — ja bëri Xhaferi, duke

vënë në krah çantën e shpinës. — Fole shumë mirë!

Ajo vështronte ushtarët me ca sy të lumtur.

...Pas pak, Fatmiri hapi derën e jashtme të postës dhe të tre dolën në sheshin e vogël, ku po binin hijet e para të mbrëmjes.

— Tashti nuk dallohe fare — tha ai që po i përcillte. — Je tamam ushtar nga ata që s'u ka dirsur akoma mustaqja.

Ajo rrinte në mes të tyre e hutuar dhe s'fliste. Vetëm sytë i vetëtinin. Në kokë kish ngjeshur kokoren e leshtë, kurse krahëve kish lidhur çantën e shpinës.

Komandanti i postës u kthye nga ajo.

— Dëgjo, motër — tha ai. — Deri sa të arrijmë në repart, harro se kush ishe. Tani, nuk je më ajo vajza e mbyllur. Je një ushtar që shkon me shërbim. Prandaj trupin mbaje drejt, kokën lart, hapin hidhe serbes. Kështu s'do të biesh hiç në sy.

Ajo provoi të drejtojë trupin dhe ngriti menjëherë kokën, po vështrimi i saj ndeshi me sytë gazmorë të Fatmirit.

— E fute Zaren në siklet të madh — tha ai, duke e miratuar vajzën që e kish zënë turpi.

— S'ka gjë — ia priti Xhaferi i bindur. — Le të mësohet që tashti.

— Unë ushtare e Republikës jam — tha me turp vajza.

— Ashtu është — tha komandanti.

Ata bënë disa hapa dhe dolën në krye të sheshit. Para tyre shtrihej tatëpjetë gjithë faqja e malit të Darës. Që aty niste rruga e bardhë që dredhonte

poshtë. Vajza dhe ushtarët kishin hedhur sytë larg e nuk flisnin. Era e butë e mbrëmjes që po afrohej u binte në fytyrë.

U bë një heshtje e shkurtër. Xhaferi tha:

— Unë them që t'i biem rrugës drejt, deri afër fshatit, pastaj atje marrim anash përroit. Po t'i dalim nga Qafa e Valit, do të na vejë larg. Si thua ti, Zare?

— Mirë — tha ajo me një zë të plotë, ndërsa shikimin e kish hedhur përpara. — Po të kalojmë përroin, e kemi afër Pyllin e Bredhit. Pastaj hyjmë në pyll.

— Ju kini të dhëna për zbuluese — tha Fatmiri.

Vajza qeshi dhe ktheu kokën nga ushtari.

— E kam me gjithë mend — vazhdoi ai, duke kryqëzuar vështrimin me të. Ajo shikoi në mënyrë të përqëndruar, aq sa ushtari u step për një çast. Sytë e saj atë çast kishin një shkëlqim aq të pastër e të thellë sa që ushtarit padashur i kujtuan shkëlqimin e dritës së parë të mëngjezit që ai e kish kundruar sa herë nga maja e kullës. Pas atyre syve fshihej një botë e tërë. Këtë ushtari e ndjente në shpirt.

— Si thua, nisemi? — foli Xhaferi.

Fatmiri papritmas i kaloi një përqethje e lehtë nëpër shtat. Ai u bë gati t'u zgjatë dorën, kur Zarrja hoqi çantën nga shpina dhe me duar të dredhura nxori që andej një peshqir të bardhë.

Ushtarët, në fillim, nuk po merrnin vesh asgjë, po kur ajo i zgjati peshqirin Fatmiri, pa thënë asnjë fjalë, ata sa s'leshuan një pasthirmë habie.

— Lëre, ç'janë këto! — tha Fatmiri. — Mbaje se të duhet...

Xhaferit padashur iu lidh gjuha. Ushtarit i mbeti peshqiri në dorë.

— Nuk di si t'jua shpërblej — ja bëri ajo me zë të dridhur. — Ju m'u gjetët vëllezër e shkuar vëllezërve...

— Ti do të na e shpërblesh vetëm në dasmë — tha Xhaferi.

Vajza u skuq dhe uli kokën të lidhë çantën e shpinës.

— Të na çosh fjalë se do të vijmë — shtoi Fatmiri.

— Do të vijmë patjetër — tha Xhaferi. — Ajo do të jetë dasma e jote e vërtetë. Ti do të martohesh me atë njeri që do të duash.

— Mos u marto me njeri tjetër — ndërhyri Fatmiri. — Ndryshe çdo gjë do të vejë dëm... Edhe këto që po bëjmë ne, do të shkojnë kot. Dëgjove, Zare?

Ajo s'u përgjegj, po ngriti çantën që kish përdhe dhe e hodhi lirisht mbi shpinë.

— Zarja do ta ndjejë veten këtej e tutje ushtar — tha Xhaferi. — Dhe ushtari nuk zbrapset para çdo vështirësie...

— Unë tani s'e mendoj fare martesën — tha ajo, duke hedhur një shikim të mprehtë përpara. — Dua vetëm të shkoj në hekurudhë. Ta di që s'martohem kurrë, vetëm të jem e zonja e fatit tim, të mos bëhet pazar mbi mua, të rroj me djersën time...

— Shumë mirë e ke menduar — tha Fatmiri i rrëmbyer nga vrulli që i ngjallën papritmas

fjalët e saj. — Po ta arrish këtë dhe martesë do të lidhet, ashtu si ta do zemra ty!

Xhaferi vështroi rrugën që zbriste poshtë dhe bëri një hap përpara.

— Po të lëmë vetëm, Fato!

Fatmiri i zgjati dorën vajzës dhe ajo ja dha, si një dorë fëmije.

— Të dëgjofsha zërin e mirë, Zare, — tha ai.

— Mirë mbeç — ja bëri ajo me një zë të dobët, ndërsa qepallat e rënduara i ranë mbi sy.

Ata morën të ecin e zunë të zbresin tatëpjetë nëpër rrugën e bardhë.

— Fato, — ktheu kokën Xhaferi, — njofto komisarin se ne u nisëm.

Fatmiri nuk foli, po tundi kokën me miratim dhe, kur ata u varën poshtë e dolën te Gropa e Ujit, rendi vrap përmes sheshit. U ngjiti me nxitim nëpër shkallë dhe hipi sipër në kullë. Që andej shihte dy ushtarët që po i afroheshin urës me dërrasa. Papritmas ushtari me kokore qëndroi, ndërsa tjetri shkoi përpara. Fatmiri e mori me mend pse e bëri këtë Xhaferi. Edhe ai, si zbulues, ashtu do të vepronte. Me siguri do të kishte parë shenja të dyshimta. Ndofta ndonjë njeri që ai s'e shikonte që andej. Ushtarët pastaj u bashkuan dhe ecën tok një copë rrugë. Për një çast ata s'u dukën, veç kur bënë ballë në Livadhin e Madh.

Atë kohë hijet e muzgut sa vinin e shpeshoheshin. Ushtari rrudhte sytë larg dhe nuk i bëhej të largohej.

Vetëm kur hynë në shtratin e përroit dhe s'u dukën më, Fatmiri zbriti shkallët e kullës dhe u fut në postë.

Në korridor, ai rrahu telefonin dhe ngriti dorezën:

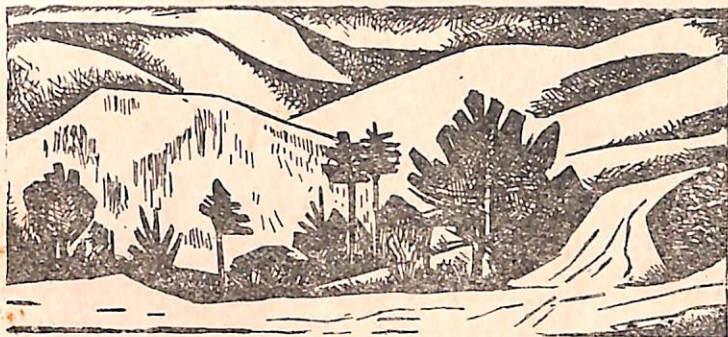
— Shoku komisar, — kumboi zëri i tij i fuqishëm nëpër postë. — Urdhëri juaj u zbatua. Raporton Shqiponja!

Jashtë, atë kohë po ndente krahët e butë errësira e një nate prilli. Në qiell filluan të dridhen yjtë e parë.

Fatmiri hodhi armën në krah dhe u ngjit për në kullë.

Për herë të parë ai do të qëndronte tërë natën në postin e tij luftarak.

Mars-maj, 1968

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM 1630 TO 1880
BY
JOHN B. HENNINGSON
PUBLISHED BY
HARVARD UNIVERSITY PRESS
1880

PASQYRA E LËNDËS

Prolog	3
I pari	6
I dyti	18
I treti	30
I katërti	38
I pesti	52
I gjashti	67
I shtati	81
I teti	88
I nëndi	96
I dhjeti	102
I njëmbëdhjeti	110